

Suvremena demogeografska problematika Banovine

Karadža, Josip

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Science / Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:217:839497>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Faculty of Science - University of Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu
Prirodoslovno-matematički fakultet
Geografski odsjek

Suvremena demogeografska problematika Banovine

Prvostupnički rad

Mentor: doc. dr. sc. Ksenija Bašić

Ocjena: _____

Zagreb, 2019.

Sveučilište u Zagrebu

Prvostupnički rad

Prirodoslovno – matematički fakultet

Geografski odsjek

Suvremena demogeografska problematika Banovine

Josip Karadža

Izvadak: Dosadašnja istraživanja pokazuju da je Banovina prostor dugotrajne i snažne depopulacije pod utjecajem novijih migracija, negativnog prirodnog kretanja stanovništva, ostarjele i nisko aktivne demografske strukture te korjenitih promjena u etničkom sastavu stanovništva, stoga je to prostor vrlo zanimljiv za demogeografsku analizu. Banovina je 1991. godine imala 118.411 stanovnika, dok je 2011. gotovo upola manji broj stanovnika, 60.888. Najveći utjecaj na tako drastično smanjenje broja stanovnika može se pripisati ratu. Marginalni položaj regije, loša prometna infrastruktura, gospodarska nerazvijenost, rubni položaj regionalnih centara Petrinje i Siska današnji su razlozi emigracije stanovništva. U žarištu rada će biti analiza kretanja stanovništva od 1991. godine do danas, prirodno kretanje, dobna struktura, ekonomska aktivnost, etnička struktura stanovništva te projekcija budućeg kretanja stanovništva.

Ključne riječi: Banovina, depopulacija, rat, emigracija, etnička struktura

Voditelj: Ksenija Bašić

Tema prihvaćena: 10.5.2018.

Datum obrane: 20.9.2019.

Rad je pohranjen u Središnjoj geografskoj knjižnici Prirodoslovno-matematičkog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Marulićev trg 19, Zagreb, Hrvatska

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zagreb

Bachelor Thesis

Faculty of Science

Department of Geography

Contemporary Demographic Issues of Banovina

Josip Karadža

Abstract: Previous research shows that Banovina is an area of long and strong depopulation influenced by recent migrations, negative natural population movements, an aging and low-active demographic structure and radical changes in the ethnic composition of the population, which makes it very interesting for demogeographic analysis. In 1991, Banovina had a population of 118.411, while in 2011. it had almost half the population, 60.888. The biggest impact on such a drastic decrease in population can be attributed to war. The marginal position of the region, poor transport infrastructure, economic underdevelopment, the marginal position of the regional centres Petrinja and Sisak are the reasons of population emigration today. The focus of the paper will be on the analysis of population movements from 1991. to the present, natural trends, age structure, economic activity, ethnic composition of the population and projections of future population movements.

Key words: Banovina, depopulation, national composition, war, emigration

Supervisor: PhD, assistant professor Ksenija Bašić

Thesis accepted: 10.5.2018.

Thesis defence: 20.9.2019.

Thesis deposited in Central Geographic Library, Faculty of Science, University of Zagreb, Marulićev trg 19, Zagreb, Croatia

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Geografski položaj i fizičko-geografska obilježja Banovine.....	2
3. Historijskogeografska i gospodarska obilježja i razvoj	4
4. Prostorna struktura i naseljenost Banovine	7
5. Demogeografska obilježja i razvoj	12
5.1. Suvremena demogeografska obilježja	15
6. Sastav stanovništva.....	20
6.1. Etnička struktura	20
6.2. Struktura stanovništva prema vjeri	23
6.3. Biološki sastav stanovništva	24
6.4. Ekonomski sastav stanovništva	27
6.5. Obrazovni sastav stanovništva.....	29
7. Revitalizacijska pretpostavka i potencijali	30
8. Zaključak	32
Popis literature	34
Popis izvora podataka	35

1. Uvod

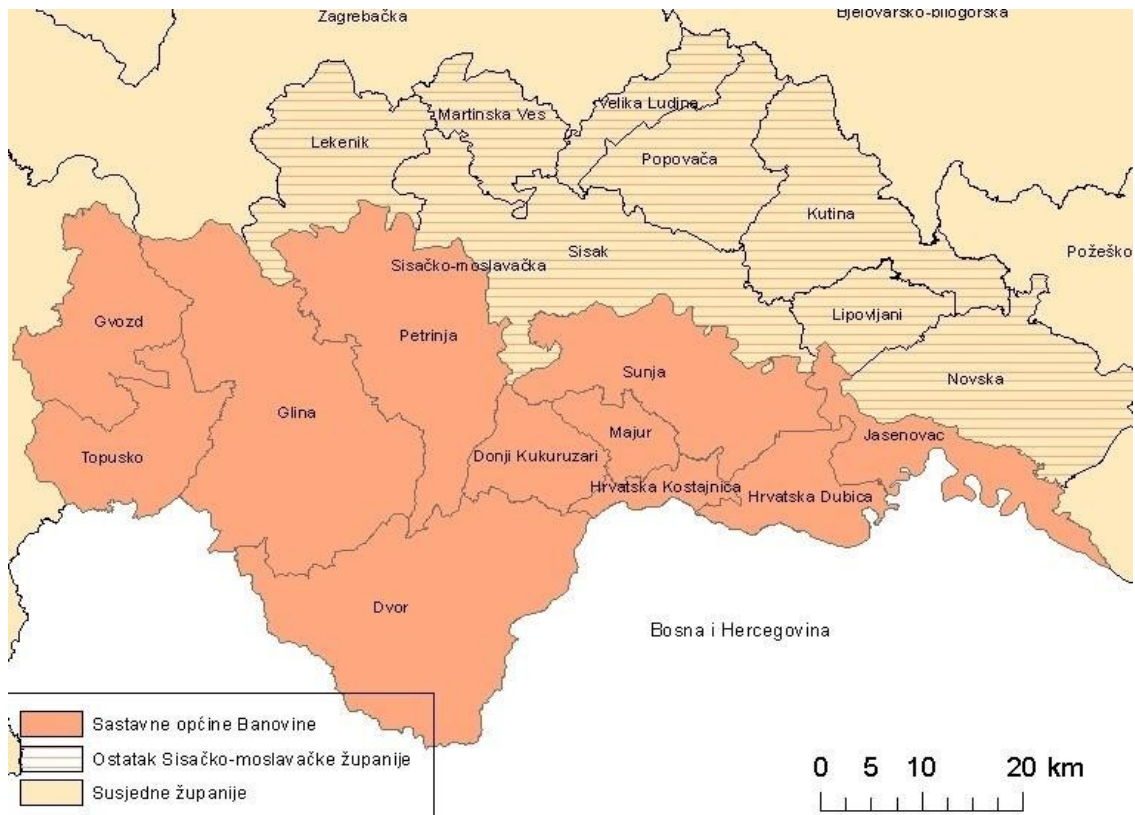
Opće je poznato kako je Hrvatsku zahvatila demografska kriza, demografska kriza koja je prisutna već godinama i konstantno zauzima mjesto u javnosti kao jedan od prijetećih faktora za hrvatsko društvo i njezinu budućnost. Veći dio Hrvatske zahvaća izrazita emigracija i negativna prirodna promjena, najviše ruralna i periferna područja. Svakako jedna od demografski najugroženijih regija je Banovina. Prema Zupancu (2018), Hrvatska ima nekoliko kategorija problemskih područja, među kojima su i područja uz državnu granicu, odnosno pogranična područja. Ona se nerijetko preklapaju i s drugim kategorijama problemskih područja kao što su ratom zahvaćena područja, brdsko-planinska i ruralna, što problematiku njihova razvoja čini još složenijom. Stjecanjem samostalnosti većina hrvatskih perifernih (rubnih) područja postala je dodatno marginalizirana zbog uspostave novih državnih granica. Upravo takva obilježja krasi ovu regiju i to su čimbenici koji dovode do demografskog zaostajanja (Zupanc, 2018). Banovina je jedna od povijesnih regija Republike Hrvatske koja kao teritorijalna jedinica postoji već stoljećima. Naziv „Banovina“ koristio se i u ondašnjim javnim glasilima i leksikonima tijekom vladavine Austro-ugarske. Međutim, u drugoj polovici tridesetih godina prošlog stoljeća te tijekom II. svjetskog rata javlja se novi naziv „Banija“ koji polako potiskuje stariji naziv „Banovina“. Moguće je da se inovativnim i skraćenim nazivom „Banija“ htjelo izbjeći istoznačnost i preklapanje s drugim upravno-teritorijalnim jedinicama koje nisu prije nosile taj naziv, zato što Banovina kao pojam nema fizičko-geografsko ili kulturno značenje poput drugih regija, primjerice Hrvatsko Zagorje, Dalmatinska Zagora, Podravina i sl. Upravo zato što ona nema isključivu odrednicu i poveznicu za određeni prostor naziv se mogao koristiti za više upravno-teritorijalnih jedinica, te time dolazi i do upitnog identiteta samog naziva i teritorija Banovine. No, takve političko-administrativne nesuglasice u društvu nisu predstavljale prepreku te Banovina odnosno Banija time nije izgubila svoj regionalni identitet i prepoznatljivost (Pavličević, 1996). U devedesetim godinama dvadesetog stoljeća vraća se stari naziv „Banovina“ zbog utemeljenja nove države i ukidanjem Jugoslavije pa time toponim Banovina ima jednostrano značenje. Danas također dominira naziv Banovina, kao što se to može zaključiti i putem društvenih i javnih obrazaca (u medijskim istupima koristi se naziv „Banovina“, stručni i znanstveni radovi koriste isti naziv, radio „Banovina“ i sl.). Grabovac Banski (Petrinja), Bansko Vrpolje (Dvor), Struga Banska (Dvor), Drenovac Banski (Glina) naselja su koja sadrže pridjev od riječi „ban“ u svojim nazivima. To je jedan pokazatelj kako je karakteristično za tu regiju da je imenica „ban“ svojevrsna identitetska odrednica.

Banovina je zbog svojih fizičko-geografskih i političko-geografskih karakteristika neprivlačna za naseljavanje, no zbog geografskog položaja predstavlja izrazitu važnost za Hrvatsku. Za to područje depopulacija je karakterističan proces prisutan još od 40-ih godina prošloga stoljeća. U to vrijeme uzroci su bili vrlo nestabilna politička i društvena zbivanja te kompleksnost upravljanja i organizacije teritorija, naravno i same posljedice Drugog svjetskog rata i podijeljenost društvenih skupina. Od tada kreće postupno iseljavanje i pad stanovništva, no pravi demografski slom dolazi nakon Domovinskog rata, kada Banovina gubi gotovo dvije trećine stanovništva! Najveći broj stanovnika Banovina je imala na popisu iz 1931. godine kada je imala 173.170 stanovnika, dok je na popisu 2011. imala 60.888 stanovnika, a razlika u narodnosnoj strukturi je enormna, Srba je 1931. bilo oko 120.000, odnosno oko 70 % te 1991. oko 64.000, odnosno oko 54 %, a popisom 2011. Banovina je bila mjesto prebivanja za 15.615 Srba, odnosno 25 % od ukupnog stanovništva te regije.

2. Geografski položaj i fizičko-geografska obilježja Banovine

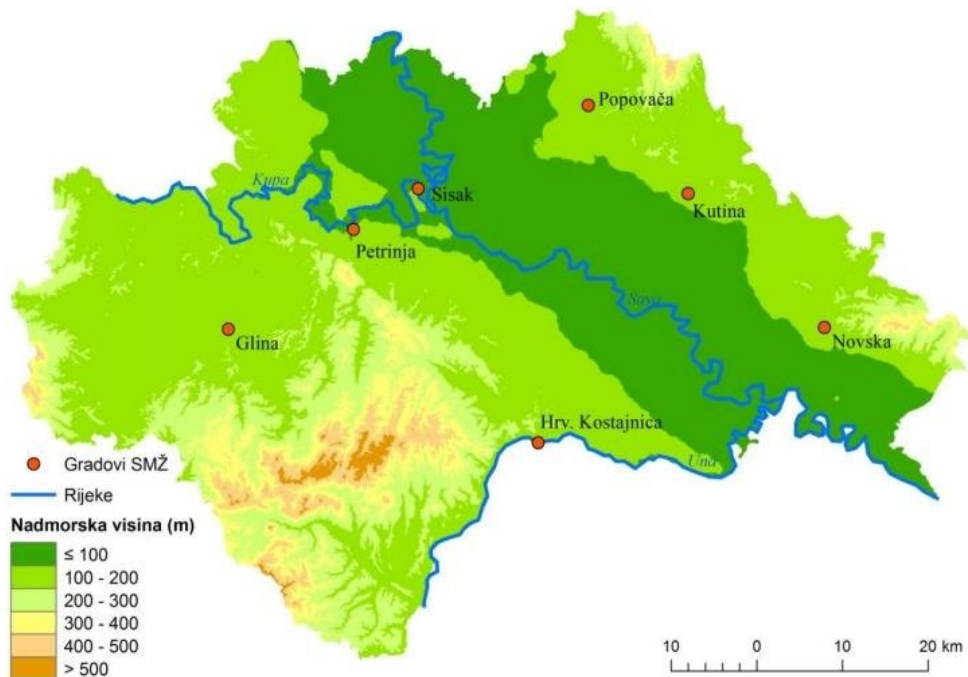
Banovina je smještena u južnom dijelu Središnje Hrvatske. Nalazi se u jugozapadnom dijelu Sisačko-moslavačke županije na površini od 2.655,5 km², od ukupnih 4.463 km² županije (60 % površine županije), na čijem prostoru živi 60.888 stanovnika s prosječnom gustoćom naseljenosti 22,9 st/km² (Popis stanovništva, kućanstva i stanova, 2011).

Granicu regije prema jugu i jugoistoku čini rijeka Una, odnosno državna granica sa Bosnom i Hercegovinom. Prema zapadu granica joj ide obroncima Petrove gore (512 m) ili, bolje rečeno, podudara se s granicom Karlovačke županije. Prema sjeveru i sjeverozapadu granicu Banovine, osim manjih odstupanja, čine rijeke Sava i Kupa. Službeno, dakle, Banovini pripadaju i dijelovi današnjeg područja Grada Siska koji se nalaze s desne strane riječnog toka Kupe (tzv. vojni Sisak). Oni su, naime, do 1881. bili u sastavu II. banske pukovnije sa sjedištem u Petrinji, a kasnije su zbog brzoga industrijskog i urbanog razvoja te izgradnje mostova preko Kupe postali sastavni dio Siska. Suprotna je situacija s područjem općine Jasenovac, koje se nalazi s lijeve strane Save, a koje je bilo u sastavu banske krajine, odnosno Banovine (Matas, 2001). Dakle, administrativnom podjelom tog teritorija, Banovina se sastoji od 8 općina (Donji Kukuruzari, Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Jasenovac, Majur, Sunja i Topusko) i 3 grada (Glina, Hrvatska Kostajnica i Petrinja). Središte regije obuhvaća Zrinska gora (616 m). Najveća naseljenost je uz doline i naplavne ravnice rijeke Kupe i Save.

Sl.1. Položaj Banovine unutar Sisačko-moslavačke županije

Izvor: Središnji registar prostornih jedinica, DGU, 2013. (20.4.2019)

Sl.2. Fizičko-geografska karta Sisačko-moslavačke županije

Izvor: DIVA-GIS, podaci o reljefu

Na karti su prikazane reljefne cjeline Banovine, na južnom i središnjem dijelu regije karakterističan je brdoviti krajolik dok je zapadni dio nizinski (na krajnjem zapadu regije obronci Petrove gore) te je istok također nizinski sa plodnom naplavnom ravnicom rijeke Save i Une. Banovinu obuhvaća bujna vegetacija sa raznolikom i bogatom florom i faunom. Veliku površinu zauzimaju šume (poglavito šume kestena), regija je bogata vodom sa većim rijekama koje predstavljaju ujedno i granice regije (Kupa, Sava i Una) te njeni pritoci (Glina, Maja, Sunja itd.) od kojih mnogi izvire na Zrinskoj gori, što se može i iščitati na prikazanoj karti.

3. Historijskogeografska i gospodarska obilježja i razvoj

Za današnju geografsku i demografsku strukturu, odrednicu i uzrok današnjih prostornih veza i procesa Banovine jako velik utjecaj ima dalja prošlost koja sa sobom nosi kompleksne i vrlo nestabilne društvene i političke procese. Stoga, bitno je detaljnije proći sam razvoj događaja u prošlosti koji su bili činilac i kraj današnjeg mozaika i posebnosti Banovine. Demogeografski procesi u prostoru usko su vezani sa gospodarskim stanjem i razvojem te razvojem društva općenito. Gospodarstvo je oblikovano u skladu sa prostorno-vremenskim karakteristikama te je vrlo bitan povijesni aspekt, odnosno događaji u prošlosti, tradicija i kulturna baština itd.

Područje današnje Banovine kao sastavni dio srednjovjekovne hrvatske države bilo je u sastavu ondašnje Goričke, Gorske i Dubičke županije, koje se spominju još u 13. stoljeću (Matas, 2001) Godine 1347. posjede oko Zrina, Gvozdanskog i Pedlja (danas dio općine Dvor) dobila je hrvatska plemićka obitelj Šubići, koja je kasnije po Zrinu i prozvana Zrinski. Znatan dio povijesti i baštine koji su kraljili Banovinu činilo je Osmansko Carstvo. Još od druge polovice 15. stoljeća Osmanlije su provaljivale i pustošile tim dijelovima Hrvatske te time činile veliku prijetnju za Hrvatsku i Srednju Europu. Od 1558. do 1592. god. pod njihovu je kontrolu pao gotovo cjelokupni dio Hrvatske omeđen Unom, Savom, Kupom i Koranom, što znači i cjelokupno područje današnje Banovine. Iz tog se sustava kasnije razvila Vojna krajina koja je stvorena na hrvatskom graničnom prostoru prema susjednim osmanlijskim područjima. Tada se prvi put javlja i pojam Banska krajina (Banalia confinia), koji se nije odnosio na neko izdvojeno područje, već na krajiška utvrđenja između Karlovca i Ivanića (Kruhek, 1984). Dakle, Banovinu kao prostornu jedinicu opisivala je činjenica kako je ona stvorena u svrhu obrane i zaštite. Od 16. do 18. stoljeća, zbog postupnog osvajanja hrvatskog teritorija od strane Turaka konstantno se mijenjaju granice teritorija i uprave nad Banovinom. Prostorna struktura je bila vrlo kompleksna te ne dolazi do kontinuirane demografske stabilnosti procesa i veza u

prostoru. Nesigurne vojno-političke i gospodarske prilike tijekom 16. i 17. st. imale su izuzetno snažan utjecaj na demografska zbivanja u tom prostoru. Starosjedilačko stanovništvo, uglavnom hrvatsko, u to vrijeme je bilo izloženo konstantnim prepadima, krađama i nasilništvom od strane turskih krajišnika koji su provaljivali u to područje te su zbog takvih životnih uvjeta iseljavali u područje Zagreba, pa čak i prema Austriji. Takvi procesi rezultirali su naseljavanjem tih opustošenih krajolika stanovništvom iz Krajine, koje je dobivalo odobrenja od hrvatske i austrijske vlasti, sa ciljem pridobivanja na svoju stranu te obranu od daljnjih napada Turaka. Prvi valovi naseljavanja krajišnika bili su u prvoj polovici 17. stoljeća, nakon toga, dolazi do kontinuiranog naseljavanja zbog besplatne zemlje i kulturološki prihvatljivijeg načina života. Više stotina obitelji naseljava Banovinu te su one uglavnom pravoslavne vjeroispovjesti, a dio je katoličke, a svi su se oni, bez obzira na razlike u vjeroispovijesti, u onodobnim izvorima najčešće nazivali vlasima (Klaić, 1880). Može se, dakle, zaključiti kako je najveći broj doseljenika naselio Banovinu u drugoj polovici 17. i u prvoj polovici 18. stoljeća te da je upravo u tom razdoblju utemeljen najveći broj današnjih naselja. Vlasi-krajišnici pravoslavne vjeroispovijesti u 19. stoljeću, odnosno u razdoblju nacionalnog osvješćivanja južnoslavenskih naroda, priklanjaju se srpskom nacionalnom korpusu. Nema sumnje da su Vlasi dali izuzetan doprinos obrani zemlje, međutim, negiranjem prava hrvatskog plemstva i traženjem povlastica koje su kao stočari i ratnici uživali pod osmanlijskom vlašću, oni su otežavali političku i gospodarsku integraciju Banovine u hrvatske državne okvire i na taj su način bili jedan od oslonaca austrijskim vlastima u pretvaranju Vojne krajine u posebno upravljano cjelinu (Orešić, Klemenčić, 1991). U austrijskim je planovima Vojnoj krajini namijenjena uloga izvora redovite i jeftine vojske, koja se prema potrebama koristila na svim europskim bojištima, a ne samo za obranu protiv Turaka. Stanovnik Banovine je najprije morao ispuniti vojničke zadaće, a potom se tek mogao baviti vlastitim gospodarstvom. To je također jedan od razloga gospodarske zaostalosti.

Dugotrajna pripadnost Banovine vojnokrajiškom sustavu ostavila je duboke tragove u gospodarskom razvoju, sustavu naselja, prometnom sustavu, demografskim obilježjima i sl. U gospodarskom razvoju vojnokrajiški prostor u pravilu je zaostajao za građanskom Hrvatskom (Rogić, 1983).

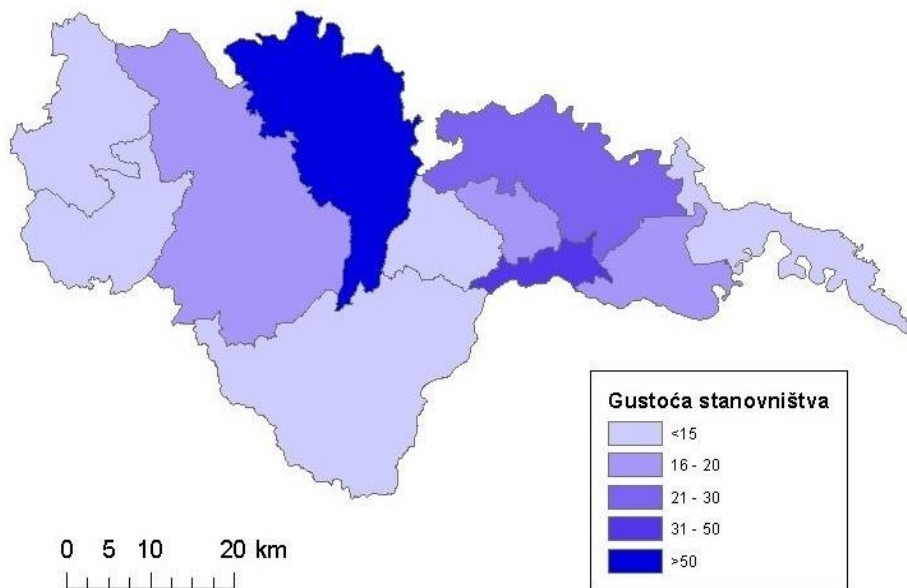
Ovakve karakteristike demografskog razvoja rezultirale su gospodarskom i društvenom zaostalošću. Banovina je uvijek bila među najmanje razvijenim regijama upravo zbog same funkcije regije, a to je obrana od napadačkih sila, dakle ona je imala isključivo vojnu funkciju i uslijed takvih životnih uvjeta stanovnici te regije nisu imali puno izbora te se razvoj temeljio

na poljoprivredi i manjim obrtima. To je jedan od uzroka i današnje zaostalosti, jer i danas se lokalno stanovništvo bavi uglavnom tradicionalnim djelatnostima dok „vanjski svijet“ rapidno napreduje. Gospodarstvo se sve do druge polovice 20. stoljeća temeljio gotovo isključivo na poljoprivredi i malom obrtništvu. U vrijeme socijalizma dolazi do razvoja bazne industrije i energetike. Ono što je bilo karakteristično za taj političko-gospodarski pravac jest prekapacitiranost, zastarjela tehnologija, prilagodba isključivo domaćem tržištu, manjak inovativnosti, fleksibilnosti, preveliki broj zaposlenih, itd., sve su to osnovni elementi koji su krasili gospodarstvo Banovine polovicom 20. stoljeća, pa do 1990-ih (Čavrak, 2002). Nakon toga slijedi ekonomska tranzicija, odnosno prijelaz s centralno planskoga na tržišno gospodarstvo, koje je donijelo tvrtkama velike probleme, nestanak državnih subvencija, otvaranje granica koje je omogućilo pristup globalnom tržištu, što je rezultiralo padom proizvodnje i neprofitabilnosti većine firmi. Također tranzicija je nastajala uoči ratnih zbivanja, a to je samo dodatno pogodilo Banovinu jer je ona bila okupirana te doživjela velike devastacije kulture baštine, a samim time je i veliki broj tvrtki uništeno. (Teodorović, 2000). Nakon rata, za gospodarski oporavak potrebna je bila stabilizacija i obnova osnovne gospodarske, stambene i komunalne infrastrukture, moglo bi se reći kako još uvijek nismo u potpunosti završili s tim procesom. U tranzicijskom razdoblju dolazi do gubitka radnih mjesta, a gospodarska situacija je najsloženija na onim područjima koja su bila privremeno okupirana ili u zoni ratnih događanja, pri čemu su infrastruktura i proizvodni pogodni većim dijelom bili uništeni. Prema završnom izvješću o ratnim štetama Sisačko-moslavačke županije 51,3% sveukupnih ratnih šteta županije otpada na gradove Petrinju i Sisak, odnosno glavne centre Banovine i Moslavine (Braičić i dr., 2009).

Na području Banovine, načinjena je velika šteta glavnoj okosnici razvoja Banovine, petrinjskoj tvrtki i pogonima Gavrilović, koji je zapošljavao velik broj radne snage (Braičić i dr., 2009). Analiza kretanja zaposlenih na području Banovine koju je izradio Z. Braičić ukazuje na sporo gospodarsko oživljavanje okupiranih područja. Naslijeđene su male tvrtke, nisko akumulativne, poznate po manjim dohotcima, uglavnom se radi o granama industrije u kojima je zaposlena jeftina radna snaga (radnointenzivna) ili industrijama koje se temelje na jeftinim sirovinama (prehrambena, drva, tekstilna). Ističe se Petrinja koja se uspjela malo izdignuti zbog snažnije industrijske baze, ali i bolje povezanosti sa Siskom i blizine Zagreba, zbog čega ima povoljnija gospodarska kretanja od drugih dijelova Banovine. Ono što danas, u vrijeme globalizacije i konstantne modernizacije, gdje je tržište zasuto konkurencijom u svim granama gospodarstva, Banovina je izvukla „deblji kraj“. Zastarjela tehnologija, neprofitabilne

djelatnosti, tehnološka zaostalost, konvencionalnost i sl., karakteristike su koje opisuju gospodarstvo Banovine, a na globalnoj gospodarskoj sceni to nije plodonosno.

4. Prostorna struktura i naseljenost Banovine

Sl. 3. Gustoća naseljenosti Banovine po općinama

Izvor: Izradio autor (17.8.2019)

Gustoća stanovništva Banovine iznosi 23 stan/km², što je znatno ispod državnog prosjeka (74 stan/km²). Najveću gustoću stanovništva ima grad Petrinja, sa 65 stanovnika na km², dok najmanju ima općina Dvor sa prosjekom od 11 stan/km².

Banovina se sastoji od 312 naselja, što prosječno čini 195,2 stanovnika po jednom naselju što je itekako ispod hrvatskog prosjeka, koji iznosi 634,2 stanovnika po jednom naselju. Struktura naselja u regiji je takva da naselja imaju mali broj stanovnika i mala je gustoća naselja sa razvijenim lokalnim centralnim funkcijama. Takva struktura naseljenosti nikako ne pogoduje općem razvoju tog prostora te zahtjeva iznimnu infrastrukturu i prostornu organizaciju.

Sl. 4. Geografski smještaj upravnih središta jedinica lokalne samouprave

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Naselja i stanovništva, Državni zavod za statistiku, Zagreb Izradio autor (13.6.2019)

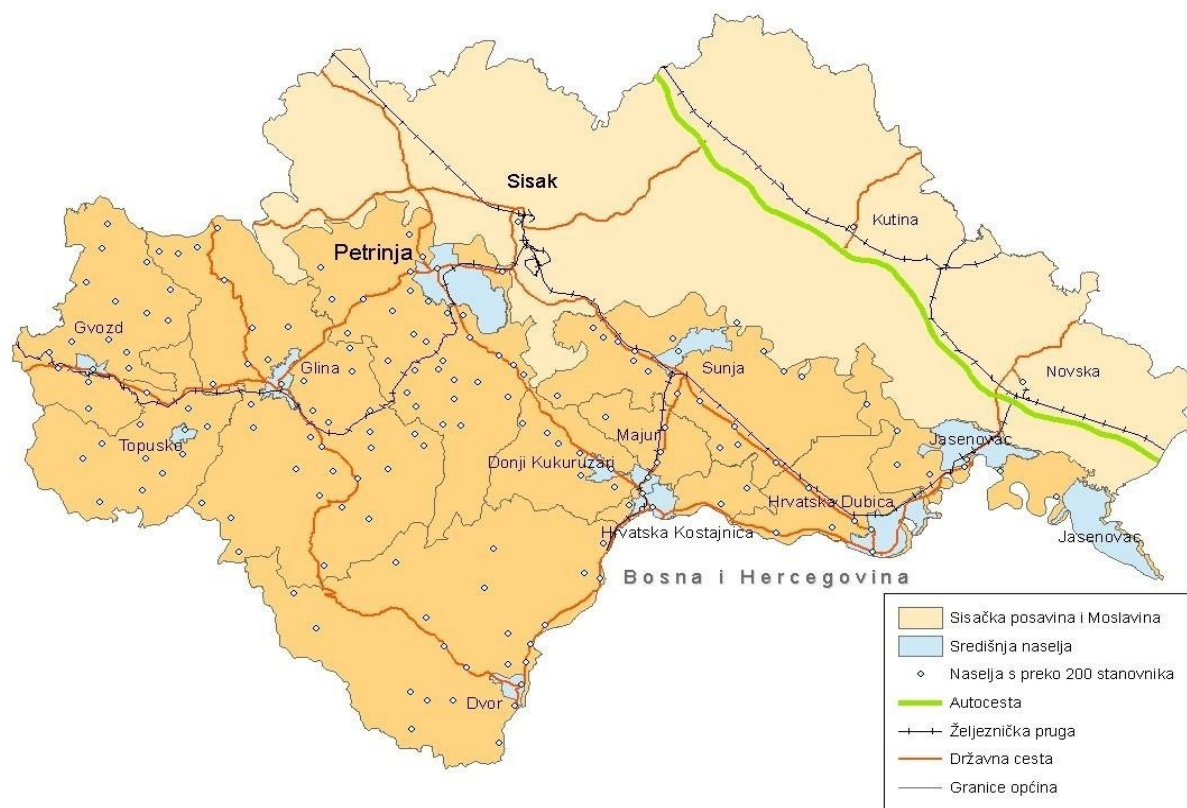
Na prikazanoj karti može se zaključiti kako postoji „praznina“, odnosno prostorna izoliranost koju čini nepostojanost i nedostatak naselja sa potrebnim funkcijama i demografskim i gospodarskim resursima. Kartografskim prikazom može se zaključiti kako se upravna središta općina nalaze na marginama regije, odnosno uz same granice regije. Banovinu čini 64 % (198) naselja manjih od 100 stanovnika, a ispod 200 stanovnika ima 86 % naselja regije. To nam govori kako je Banovina puna ruralnih naselja sa vrlo malim brojem stanovnika te malim lokalnim funkcionalnim značenjem.

Tab. 1. Prikaz broja naselja određenih na temelju broja stanovnika u Banovini 2011. godine

Veličina naselja	0	0-10	10.-30	30-50	50-100	100-200	200-400	400-1000	>1000
Broj naselja	7	14	40	52	85	69	30	7	8
Broj stanovnika	0	14 (0,02 %)	821 (1,4%)	1.988 (3,3%)	6.167 (10,1%)	9.782 (16%)	8.275 (13,6%)	4.089 (6,7%)	29.913 (49,1%)

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Čak 7 naselja je nema niti jednog stalnog stanovnika (od toga 6 naselja u sastavu Grada Gline), 14 naselja ima manje od 10 stanovnika, a od toga 4 imaju po samo jednog stanovnika, u kojima najmlađa osoba ima između 35 i 39 godina. Ovi podaci su jedan od pokazatelja kako se Banovina itekako nalazi u demografskoj krizi kojoj prijeti izumiranje. Trendom negativnih demografskih pokazatelja pretpostavka je da će u narednim godinama još nekoliko naselja ostati bez ijednog stanovnika.

Sl. 5. Raspored naselja s preko 200 stanovnika 1991. godine

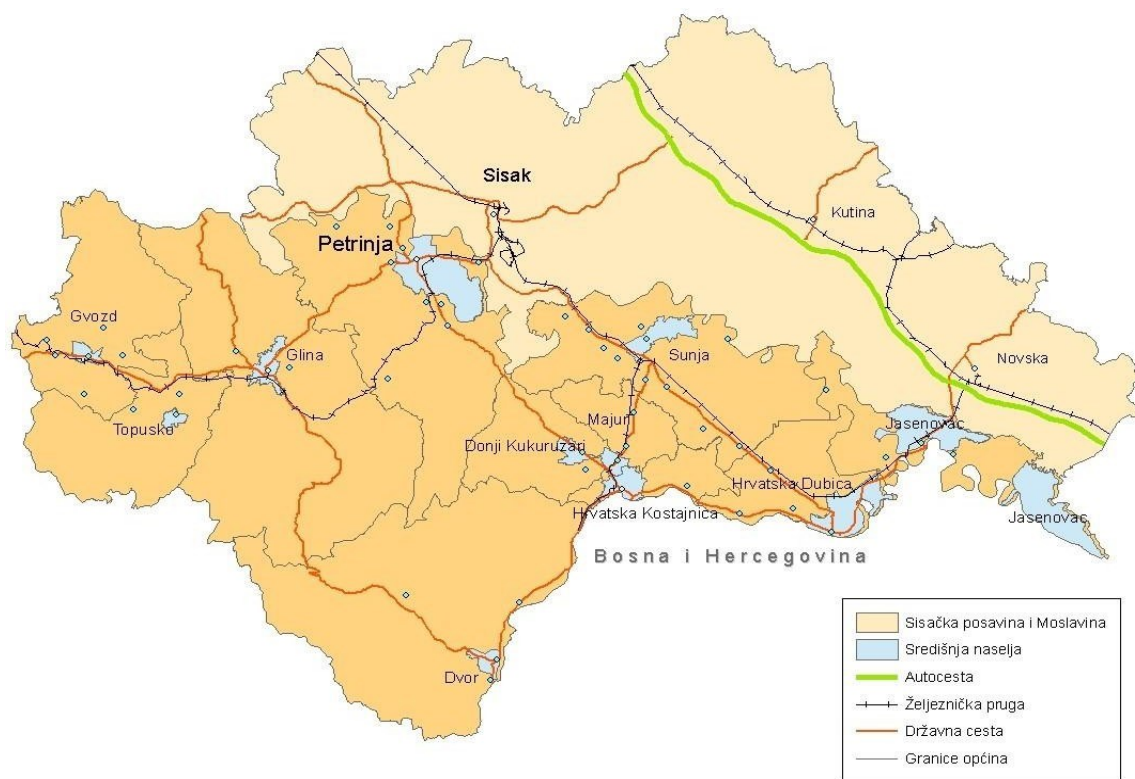
Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Izradio autor (20.8.2019.)

Prikazom razmještaj količine naselja s preko 200 stanovnika prikazuje se struktura naseljenosti regije. Banovina ima tradiciju ruralnih naselja te ona uglavnom nisu srasla u urbana mjesta. Pošto je broj naselja koja imaju preko 500 stanovnika jako mali, radi jednostavnije vizualizacije i zaključivanja o demogeografskim procesima uzeta su naselja s preko 200 stanovnika kao glavni pokazatelj u ovom kartografskom prikazu. Popisom iz 1991. godine možemo vidjeti kako je gust raspored naselja s preko 200 stanovnika te postoji dobra međusobna povezanost i relativno pravilan razmještaj naseljenosti. Prostor koji je periferan u odnosu na funkcionalno središte regije zapravo je reljefno najzahtjevniji i opisuje ga velika reljefna raščlanjenost. 1991.

i prije, naselja su bila uglavnom izrazito ruralna i prometna povezanost nije imala toliko važnost kao danas jer se lokalno stanovništvo najčešće bavilo poljoprivredom ili manjim obrtima što im je omogućavalo jednostavan život bez suvremenih društvenih potreba.

Za odrednicu i distinkciju ruralno-urbanog stanovništva najbolje je služiti se Lukićevom (2012) tipologijom naselja. U njegovoj analizi i obradi naselja tipologijom je određeno kako Glina, Hrvatska Kostajnica i Topusko spadaju u status slabijeg subregionalnog centra, dok Petrinja spada u jači subregionalni centar, kojem su kriteriji: sve obvezne i eventualne funkcije centralnog naselja 4. reda, srednja škola, dom zdravlja ili veći broj ordinacija, prekršajni sud, sipermarket ili veći broj supereta, eventualno hipermarket, eventualne funkcije: općinski sud. Općine Dvor, Gvozd, Hrvatska Dubica, Jasenovac i Sunja spadaju u red kategorije područnih centara, koji zahtijevaju opremljenost funkcijama: sve obvezne funkcije centralnog naselja 5. reda, osnovna škola, ljekarna, stomatolog, supereta ili veći broj minimarketa/klasičnih prodavaonica, u pravilu više od 10 prodavaonica, eventualne funkcije: poslovnica banke ili FINA-e. Status lokalnog centra nemaju naselja Majur i Donji Kukuruzari, no naselje Jabukovac, koji spada pod južni dio grada Petrinje, ima. Gotovo sva naselja spadaju u naselja ruralne periferije, dok ostala uglavnom spadaju pod naselja poljoprivredne ekstenzifikacije i slabe demografske dinamike te nekolicina spada po tržišno orijentirana poljoprivredna naselja. Također, bitno je napomenuti kako po većini odabranih varijabli za tipologiju naselja Banovina pokazuje kritično stanje.

Sl. 6. Raspored naselja s više od 200 stanovnika 2011. godine

Izvor: Izradio autor (20.8.2019)

Na gornjim kartografskim prikazima uz prilagođenu strukturu naseljenosti prikazan je i sustav bitnijih prometnica. Gustoća državnih cesta jedan je od pokazatelja razvijenosti prometne mreže u regiji. Može se primijetiti kako naselja s više od 200 stanovnika 1991. nisu imala isključivo pravilan raspored i smještaj sukladno s pravcem najbitnijih prometnica. Vidljivo je kako nekoliko državnih cesta povezuje centralna naselja i kako prometni sustav djeluje na strukturu naseljenosti. Sva naselja nisu smještena uz najvažnije prometne pravce te su raspoređena i po središnjim i izoliranijim dijelovima općina i regije. Sva veća naselja su uglavnom raspoređena na glavnim prometnim putevima (DC 30, koja povezuje Veliku Goricu i Hrvatsku Kostajnicu, DC 224, koja povezuje prigradsko naselje između Siska i Petrinje Mošćenicu te Hrvatsku Dubicu, Autocesta A3 blizu koje je smješten Jasenovac te DC 37, koja povezuje Glinu i Petrinju) i uz veća i upravna središta JLS (najviše uz Petrinju, Sunju i Hrvatsku Dubicu, gdje možemo reći da je središte naseljenosti).

Željeznička pruga koja prolazi kroz Glinu više nije u funkciji te ona vozi samo do Petrinje (HŽ Infrastruktura).

5. Ukupno kretanje stanovništva

Važna sastavnica ljudskog razvoja jesu demografski resursi, koji obuhvaćaju ukupna kvalitativna i kvantitativna, stvarna i potencijalna društvena i biološka obilježja stanovništva u određenom vremenu i prostoru. Kvaliteta demografskih resursa ovisi o više varijabli, odnosno čak 15 njih, u što se uključuju ukupan broj stanovnika referentnog popisa, prethodnog popisa, ukupan broj ženskog stanovništva, broj studenata, itd. (Nejašmić i dr., 2009) Prema tim varijablama, određuje se 6 tipova demografskih resursa, gotovo cijela Banovina ima posljednji tip, izrazito slabih demografskih resursa, dok su iznimka Grad Petrinja, sa dobrim demografskim resursima, Grad Hrvatska Kostajnica te općina Topusko sa vrlo slabim demografskim resursima. Zašto i kojim procesima je došlo do tako slabih demografskih resursa objasniti će se u daljnjoj obradi.

Analiza i objašnjavanje demogeografskih obilježja i procesa osnovna su metoda demogeografskih istraživanja. Demogeografska obilježja osnovni su element društvenih istraživanja i predstavljaju iznimnu važnost društvenim, političkim i gospodarskim strukturama. Osnovna demogeografska obilježja su opće kretanje stanovništva i strukture stanovništva. Opće kretanje stanovništva predstavlja prirodno kretanje stanovništva i prostornu pokretljivost (migracijsku bilancu). Takva kretanja prikupljaju se svake godine te na kraju i službenim popisom stanovništva. Opće kretanje stanovništva osnovna je odrednica opće populacijske dinamike. Demografske su strukture osnovni okvir demografskih potencijala i promjena kao rezultat prošlih zbivanja i najava izvjesne ili neizvjesne demografske budućnosti. Slijede nakon razmatranja svih demografskih kretanja (stvarnih i statističkih), a za konačne procjene primarno su bitne dobno-spolna, ekonomska i socijalna struktura stanovništva te sekundarno ostale demografske strukture (etnička, vjerska, itd.) (Šterc i dr., 2015).

Tab. 2. Kretanje broja stanovnika po popisima stanovništva Banovine 1857.-1931.

Godina	1857.	1869.	1880.	1890.	1900.	1910.	1921.	1931.
Donji Kukuruzari	3.403	3.498	3.555	4.426	5.025	5.476	5.309	5.525
Dvor	17.603	19.447	19.518	22.397	24.910	27.065	25.165	26.579
Glina	29.254	31.012	29.896	35.470	37.771	39.261	36.751	39.746
Gvozd	10.154	10.847	10.129	12.618	13.560	14.663	14.326	16.032
Hrvatska Dubica	5.198	5.645	5.622	6.328	6.599	7.327	6.967	7.092
Hrvatska Kostajnica	3.377	3.178	3.651	3.458	3.690	4.000	3.724	4.121
Jasenovac	7.482	8.342	8.162	8.595	8.418	8.733	7.877	7.951
Majur	2.979	3.006	3.173	3.812	4.084	4.309	4.070	4.388
Petrinja	18.448	20.403	21.091	24.958	27.873	29.633	28.383	29.808
Sunja	10.706	12.467	12.919	15.142	16.681	18.275	18.022	18.858
Topusko	9.148	9.945	9.793	10.688	11.493	12.090	12.067	13.070
Ukupno	117.752	127.790	127.509	147.892	160.104	170.832	162.661	173.170

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011

Kretanje broja stanovnika od 1857. do 1931. činio je uglavnom kontinuirani rast broja stanovnika. Najveći relativni porast stanovništva imala je općina Sunja sa porastom od 76 %, a najlošije pokazatelje imala je općina Jasenovac sa porastom od 469 stanovnika u 74 godine (6,3 %), koju će tek dočekati demografska i društvena kriza uoči Drugog svjetskog rata. Porast cijele regije iznosio je 47 % što je mnogo sporiji rast u odnosu na ostatak Hrvatske. Također, uočljivo je kako je Glina (39.746) imala najveći broj stanovnika, te je tad bila i središte regije uz Dvor (26.579) i Petrinju (29.808). Ono što je omogućilo takve demogeografske pokazatelje jest činjenica da su tada i drugi dijelovi Hrvatske bili orijentirani primarnim djelatnostima i živjeli u ruralnim krajevima, no kako se razvijala industrija i ostale modernije djelatnosti Banovina je stajala na mjestu i držala se tradicionalnih djelatnosti. Sa izuzetkom Petrinje koja je razvijala uglavnom nisko profitabilnu prehrambenu i prerađivačku industriju.

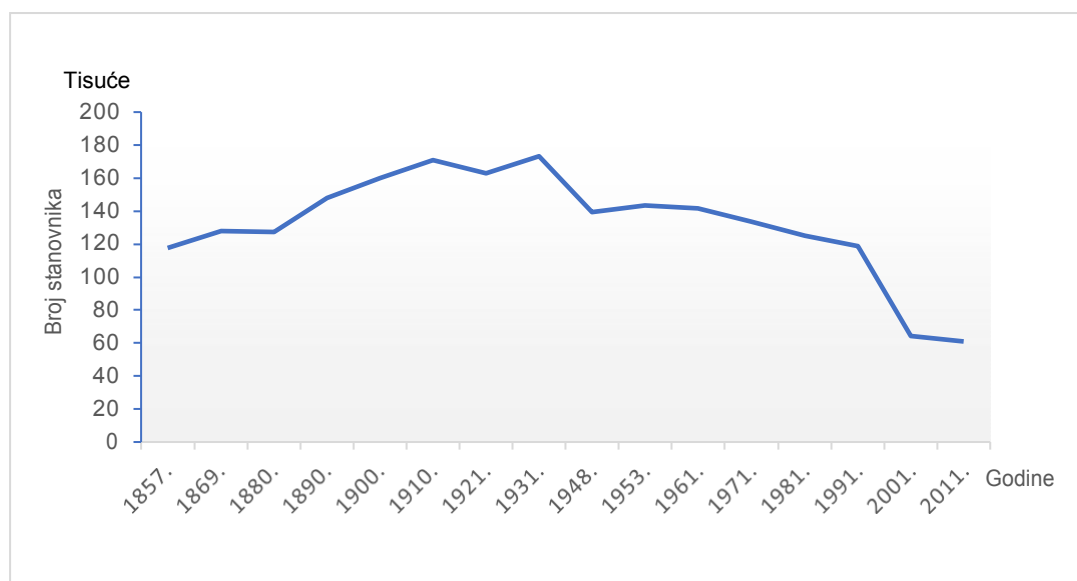
Tab. 3. Kretanje broja stanovnika po popisima stanovništva Banovine 1948.-2011.

Godina	1948.	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.	2011.
Donji Kukuruzari	4.340	4.554	4.341	3.737	3.363	3.063	2.047	1.634
Dvor	22.014	22.808	21.354	18.359	16.307	14.555	5.742	5.570
Glina	31.732	32.137	30.729	28.336	25.079	23.040	9.868	9.283
Gvozd	11.787	12.468	12.248	11.125	9.731	8.082	3.779	2.970
Hrvatska Dubica	5.635	5.824	5.773	5.219	4.493	4.237	2.341	2.089
Hrvatska Kostajnica	3.940	4.226	4.211	4.453	4.720	4.996	2.746	2.756
Jasenovac	5.804	5.825	5.658	4.658	4.117	3.599	2.391	1.997
Majur	3.993	4.091	3.930	3.505	2.972	2.555	1.490	1.185
Petrinja	24.293	25.070	27.465	30.545	33.124	35.151	23.413	24.671
Sunja	15.499	16.115	16.227	14.828	13.479	12.309	7.376	5.748
Topusko	10.123	10.435	9.746	8.513	7.320	6.824	3.219	2.985
Ukupno	139.160	143.553	141.682	133.278	124.705	118.411	64.412	60.888

Izvor: Naselja i stanovništvo Republike Hrvatske 1857. – 2001., CD-ROM, Državni zavod za statistiku, Zagreb; Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011

Od 1931. do 1948. sve općine doživjele su pad broja stanovnika zbog posljedica rata, te se nastavlja rast samo do 50-ih godina, a popisom 1961. godine već dolazi do laganog pada koji se nastavio do danas. Tada ja pad bio uzrokovan zbog visoke emigracije, osim Petrinje (i Hrvatske Kostajnice) koja je predstavljala središte regije. Koliko je to bila depopulacijska regija već desetljećima prije Domovinskog rata govori da je Banovina u razdoblju od 30 godina (1961-1991) izgubila 20 % stanovnika. Gledajući razliku između 1857. i 2011. i geografskim procesima koji su se odvijali u 19. stoljeću (osnivanje naselja, doseljavanja stanovništva iz Osmanskog Carstva, razvoj gospodarske i prometne infrastrukture itd.) može se zaključiti kako Banovina danas ima manje ljudi nego prije više od 200 godina (Matas, 2001).

Sl. 7. Kretanje broja stanovnika Banovine od 1857. do 2011. godine

Izvor: Naselja i stanovništvo RH 1857-2011, Državni zavod za statistiku, Zagreb

5.1. Suvremena demogeografska obilježja

Tab. 4. Kretanje broja stanovnika Banovine na posljednja tri popisa stanovništva (1991.-2011.)

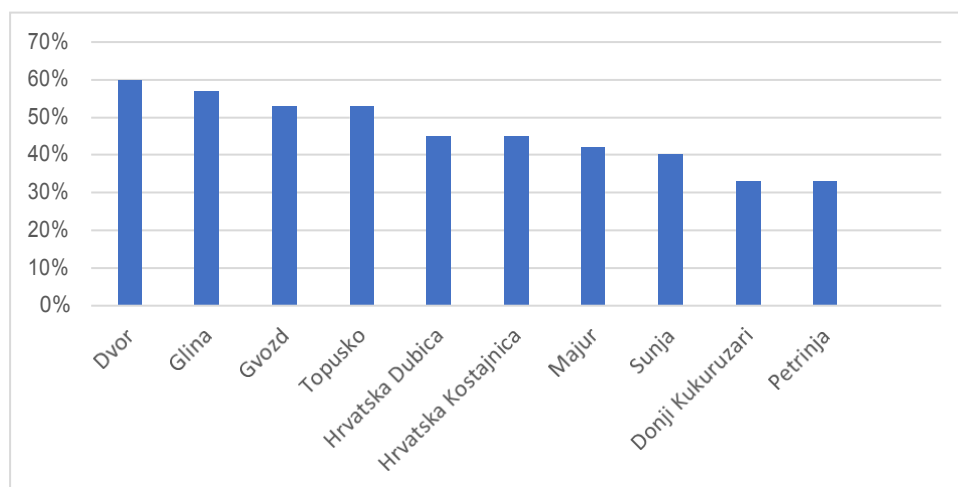
Godina	1991.	2001.	2011.
Donji Kukuruzari	3.063	2.047	1.634
Dvor	14.555	5.742	5.570
Glina	23.040	9.868	9.283
Gvozd	8.082	3.779	2.970
Hrvatska Dubica	4.237	2.341	2.089
Hrvatska Kostajnica	4.996	2.746	2.756
Jasenovac	3.599	2.391	1.997
Majur	2.555	1.490	1.185
Petrinja	35.151	23.413	24.671
Sunja	12.309	7.376	5.748
Topusko	6.824	3.219	2.985
Ukupno	118.411	64.412	60.888

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Od kad se popisuje stanovništvo u Republici Hrvatskoj Banovinu opisuje postupno mijenjanje broja stanovnika, odnosno neznčajne razlike u međupopisnim razdobljima, takvo kretanje stanovništva zove se laminarno kretanje. Prema Mišetiću(, laminarno kretanje stanovništva predstavlja rezultantu stabilnog ekvilibrija prirodnih i društvenih činilaca, a prijelaz iz

laminarnoga u turbulentno kretanje mogu izazvati samo prirodne katastrofe (poplave, potresi, epidemije i sl.) ili društvene krize (gospodarske krize, ratovi i sl.) Prijelaz iz laminarnog u turbulentno kretanje u Banovini izazvano je upravo društvenom krizom, i to najgorim oblikom, a to je ratom.

Sl. 8. Postotak stanovništva Banovine izgubljen nakon ratnih zbivanja (2011.-1991.)

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Prema Živiću (2000) te se demografske promjene mogu definirati i vrednovati kroz: 1. čisti demografski gubitak, to jest smanjenje nataliteta zbog rata, 2. stvarni demografski gubitak, kojega čine izravni gubici (poginuli vojnici i civili) te vanjska migracija zbog ratnih aktivnosti, 3. dinamičko-strukturne demografske posljedice rata, poput poremećaja u dobno-spolnoj, etničkoj i drugim strukturama stanovništva, i 4. regionalni (prostorno-geografski) aspekt demografskih posljedica rata. Ratna zbivanja koja su bila akt velikosrpske agresije na Republiku Hrvatsku na kraju prošloga stoljeća značajno je zahvatio i teritorij Sisačko-moslavačke županije. Rat donosi velike demografske gubitke, a to za sobom povlači i ostale društvene, gospodarske i političke posljedice. Svakako je najveći gubitak i negativna posljedica ratnih djelovanja izravni gubitak ljudskog života. U ovom slučaju najveće demografske gubitke u obliku migracija stanovništva doživjela je „srpska strana“, što se može očitovati iz udjela Srba popisom 1991. i 2001. Svoja ognjišta prisilno tijekom rata napustilo je 120.000 stanovnika Sisačko-moslavačke županije, što čini gotovo polovinu stanovništva popisanu 1991. (243.957 stanovnika). Nepovoljan geopolitički položaj ponajviše je razlogom burne prošlosti obilježene mnogim ratovima koji su sa sobom nosili i pošast prisilnih migracija. Još jedan čimbenik koji ide u prilog složenosti geopolitičkog položaja Banovine jest činjenica kako je tijekom ratnih zbivanja na prostoru BiH tijekom devedesetih godina prošlog stoljeća

bio aktualan imigrantski val (oko 10.000 izbjeglica) na prostor Županije (Živić, 2000: 172). Međutim, takva vrsta i obujam migracija na prostoru Republike Hrvatske, a samim time i Sisačko-moslavačke županije, nije novost. Banovina popisom iz 2011. u odnosu na popis iz 2001. nije izgubila veliki broj stanovnika, odnosno izgubila je 3524 ljudi (5,5 %), a gradovi Petrinja i Hrvatska Kostajnica su imali rast (5,3 % i 0,3 %). Dobar razlog tome je i gospodarski oporavak Hrvatske te povratak hrvatskog stanovništva.

Vidno je zašto je regija izgubila toliki broj stanovnika nakon 1991., no aktualan proces depopulacije prisutan je već 10-ak godina od posljednje gospodarske krize. Suvremeni razlozi koji su činitelj i uzrok današnjih negativnih demografskih kretanja nisu toliko povezani s ratom i vazama i procesima koja ta komponenta nosi. Danas postoje druge značajke koje dovede do takvih rezultata, stoga, vrlo je bitno obraditi demografske pokazatelje od 2011. do danas, koji nam daju dodatnu percepciju i prikazuju smjer demografskih trendova u budućnosti.

Tab. 5. Pretpostavljeno kretanje broja stanovnika Banovine putem migracijske bilance i prirodne promjene 2011.-2017.

Godina	2011.	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Donji Kukuruzari	1.634	1.522	1.461	1.415	1.348	1.271	1.170
Dvor	5.570	5.122	4.714	4.480	4.200	4.019	3.765
Glina	9.283	8.656	8.341	7.989	7.694	7.408	7.008
Gvozd	2.970	2.706	2.545	2.380	2.269	2.173	2.060
Hrvatska Dubica	2.089	1.996	1.901	1.823	1.763	1.693	1.594
Hrvatska Kostajnica	2.756	2.596	2.488	2.405	2.312	2.197	2.044
Jasenovac	1.997	1.966	1.920	1.854	1.821	1.754	1.619
Majur	1.185	1.113	1.070	1.022	964	927	869
Petrinja	24.671	24.014	23.584	23.236	22.801	22.128	21.350
Sunja	5.748	5.455	5.264	5.050	4.816	4.650	4.404
Topusko	2.985	2.890	2.797	2.751	2.660	2.560	2.448
Ukupno	60.888	58.036	56.085	54.405	52.648	50.780	48.331

Izvor: Državni zavod za statistiku, Publikacije prema statističkim područjima, Stanovništvo-po gradovima i općinama (2011.-2017.)

Iz priložene tablice može se primijetiti kako Banovinu, a i svaku općinu pojedinačno zahvaća proces izrazite depopulacije, koja je uzrokovana negativnom prirodnom promjenom te negativnom migracijskom bilancom. Usporedbom 2011. i 2017. godine, procjenom stanovništva putem prirodne promjene i migracijske bilance Banovina je izgubila 12.557 stanovnika, odnosno ogromnih 20,6 posto. Migracije čine 70,4 % od ukupnog smanjenja, dok

prirodna promjena iznosi 29,6 %, što znači da Banovinu zahvaća sličan proces kao i u ostalim dijelovima Hrvatske, gdje se većina stanovništva gubi emigracijom, no u slučaju Banovine brojke su mnogo veće.

Tab. 6. Migracijska bilanca u Banovini 2011-2017.

	Doseljeni	Odseljeni	Razlika
Donji Kukuruzari	218	609	-391
Dvor	728	1966	-1238
Glina	1230	2743	-1513
Gvozd	485	1046	-561
Hrvatska Dubica	215	587	-342
Hrvatska Kostajnica	349	959	-610
Jasenovac	299	523	-224
Majur	166	364	-198
Petrinja	3395	5945	-2550
Sunja	738	1596	-858
Topusko	508	834	-326
Ukupno	8331	17172	-8841

Izvor: Državni zavod za statistiku, Publikacije prema statističkim područjima, Stanovništvo-po gradovima i općinama (2011.-2017.)

Iz priložene tablice može se zaključiti kako je Banovina migracijskom bilancom u 7 godina izgubila čak 14,5 % stanovništva! Najnegativnije pokazatelje imaju općine Donji Kukuruzari koji su iseljavanjem izgubili 24 % stanovništva u odnosu na 2011. godinu, te Dvor sa 22 % stanovništva. Najmanji postotak stanovništva migracijama izgubila je Petrinja, 10,3 %. Ovakav trend migracijskih procesa predstavlja alarmantno stanje za ovu regiju te se može pretpostaviti kako će se nastaviti ovakav trend u bližoj budućnosti.

Tab. 9- Prirodna promjena u Banovini 2001., 2011. i 2017. godine

	2001.			2011.			2017		
	Rodnost	Smrtnost	Prirodna promjena	Rodnost	Smrtnost	Prirodna promjena	Rodnost	Smrtnost	Prirodna promjena
Glina	74	184	-110	68	187	-119	51	177	-126
Hrvatska Kostajnica	44	26	18	20	35	-15	17	41	-24
Petrinja	232	267	-35	218	351	-133	191	315	-124
Donji Kukuruzari	29	19	10	13	31	-18	11	28	-17
Dvor	17	110	-93	21	119	-98	13	117	-104
Gvozd	12	59	-47	12	81	-69	14	69	-55
Hrvatska Dubica	24	42	-18	16	36	-20	12	26	-14
Jasenovac	21	45	-24	17	42	-25	5	34	-29
Majur	11	24	-13	9	26	-17	2	11	-9
Sunja	44	162	-118	43	125	-82	43	131	-88
Topusko	15	62	-47	21	50	-29	15	56	-41
Ukupno	523	1000	-472	458	1083	-625	374	1005	-631

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, stanovništvo prema vitalnoj statistici 2011. godine, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Prirodna promjena u regiji ima negativne podatke, u priloženoj tablici primjetno je kako veliki broj općina ima vrlo visok broj umrlih, što je rezultat visokog udjela starog stanovništva. Stopa mortaliteta iznosi 17,8 %, što je osjetno više od hrvatskog prosjeka (11,6 %). Stopa nataliteta iznosi 7,5 %, dok je hrvatski prosjek 9,4 %. Uzimajući u obzir tu usporedbu, očito je da Banovina gubi više stanovnika u odnosu na državni prosjek zbog vrlo visokog mortaliteta nego nešto nižeg nataliteta, koji nije rezultat niže razine fertiliteta, nego manji udio mladog stanovništva i žena u fertilnom razdoblju.

Banovina ima negativnu prirodnu promjenu i prije rata pa posljedice ratnih zbivanja nisu mnogo utjecale na prirodnu promjenu. 2001. godine regija je imala gotovo dvostruko više umrlih nego rođenih, sa samo dvije općine koje su imale pozitivnu prirodnu promjenu. Neke općine imaju ekstremne pokazatelje, poput primjerice Dvora, koji je 2017. imao gotovo 10 puta veći broj umrlih nego rođenih (!), ili Gvozd, koji ima kontinuirano veliki pad broja stanovnika putem prirodne promjene gdje je broj umrlih 5, 6 puta veći u odnosu na broj rođenih.

Tab. 10 Opća stopa fertiliteta u Banovini 2011. godine

Jedinica lokalne samouprave	Fertilitet (%)
Donji Kukuruzari	41
Dvor	22,8
Glina	42,5
Gvozd	26,2
Hrvatska Dubica	41,3
Hrvatska Kostajnica	35,2
Jasenovac	46,1
Majur	50
Petrinja	39,9
Sunja	42,7
Topusko	35,9
Banovina	38,7

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, stanovništvo prema starosti i spolu po gradovima i općinama/Vitalna statistika 2011. godine, Državni zavod za statistiku, Zagreb

6. Sastav stanovništva

Uz kretanje stanovništva, sastav stanovništva čini osnovnu metodu istraživanja u demogeografiji. Struktura stanovništva prema nekom obilježju označava razdiobu pojedinaca (frekvenciju) prema vrijednostima ili modalitetima tog obilježja (Nejašmić, 2005).

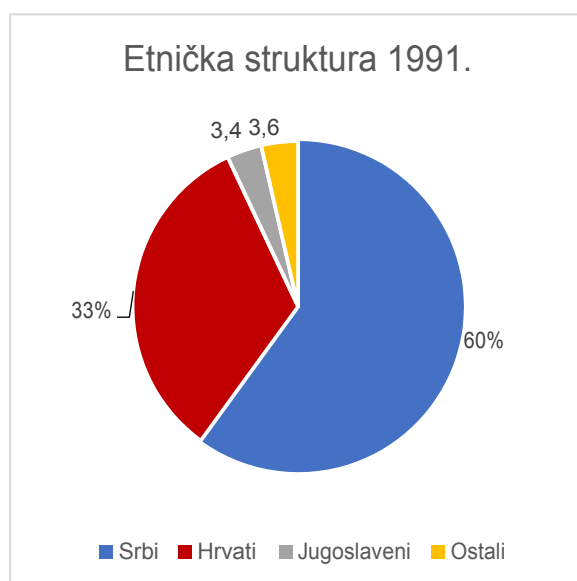
Sastav stanovništva određuje se prema nekom obilježju koji je čimbenik razdiobe stanovništva, a sastav je funkcija prirodnog kretanja i prostorne pokretljivosti, dok s druge strane, sastav je njihov čimbenik. Prema Friganoviću, sastav treba promatrati u uzročno-posljedičnoj vezi i sprezi s dinamikom stanovništva (Friganović, 1990). Prema Nejašmiću (2005), relevantna se čini podjela sastava na tri skupine: biološki sastav (prema spolu i dobi), društveno-gospodarski (djelatnost, aktivnost, zanimanje, obrazovanje i sl.) i kulturno-antropološki (rasa, narodnost, jezik, vjera i sl.

6.1. Etnička struktura

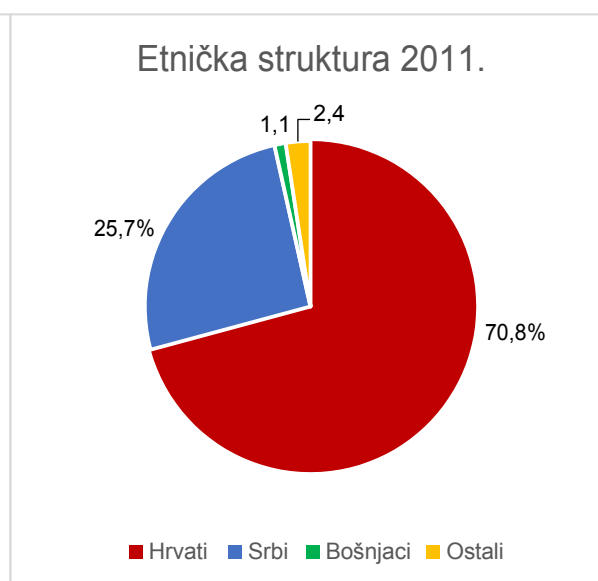
Etnička struktura je bitnija u heterogenim područjima zbog boljeg uvida u stanje koje može imati veliku kulturološku, političku, društvenu i nacionalnu važnost. U područjima manje homogenog stanovništva često je taj prostor zahvaćen nemirnim strujama i labilnim političkim i društvenim ustrojem. Upravo zbog tih razloga u ovom radu etnička struktura predstavlja bitan čimbenik za demografske procese i suvremene pokazatelje i strukturu ove regije. Banovina je

od vremena Vojne krajine i turskih pohoda bila naseljena različitim narodima i pripadnicima različitih religija, gdje su se ispreplitale tri religije. U obradi i analizi podataka o etničkoj strukturi Banovine pomnije će se obraditi podaci o dvije najveće etničke skupine zbog relevantnosti i utjecaja tih dvaju naroda u razvoju geografskih i demografskih procesa i veza u prostoru Banovine. U Banovini živi oko 26 % Srba, što je puno više od državnog prosjeka koji iznosi 4,5 %. Suvremena etnička struktura posljedica je čimbenika iz prošlosti. Nakon Domovinskog rata značajno se promijenila etnička struktura. Prije rata, Banovina je bila regija sa apsolutnom srpskom većinom (60% Srba, 33% Hrvata), dok je 2011. obrnuta situacija (26 % Srba, 71 % Hrvata).

Sl. 9. Etnička struktura Banovine 1991.

Sl. 10. Etnička struktura Banovine 2011.

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Na grafičkim prikazima primjećuje se korjenita promjena etničke strukture koja je zapravo karakteristična za područja koja su bila zatečena ratom. Etnička struktura 1991. govori kako su apsolutnu većinu predstavljali Srbi sa 60 %, dok su manjina bili Hrvati sa 33 %, 3,4 % stanovništva su činili Jugoslaveni, koji su tada predstavljali značajan broj u državama bivše Jugoslavije, te ostali sa 3,6 % (Mađari, Česi, Bošnjaci, Židovi, itd.). Etnička struktura 2011. predstavlja u potpunosti drugu sliku. Apsolutnu većinu čine Hrvati, i to sa 70,8 %, dok su drugi najzastupljeniji narod Srbi sa 25,7 %, slijede Bošnjaci sa 1,1 % kojih čine veći udio nego 1991. zbog imigracija nakon rata. Primjetna je razlika kako danas još više dominiraju dvije najveće etničke skupine sa 96,5 % od ukupnog broja stanovnika, dok je taj postotak 1991. bio 93 %.

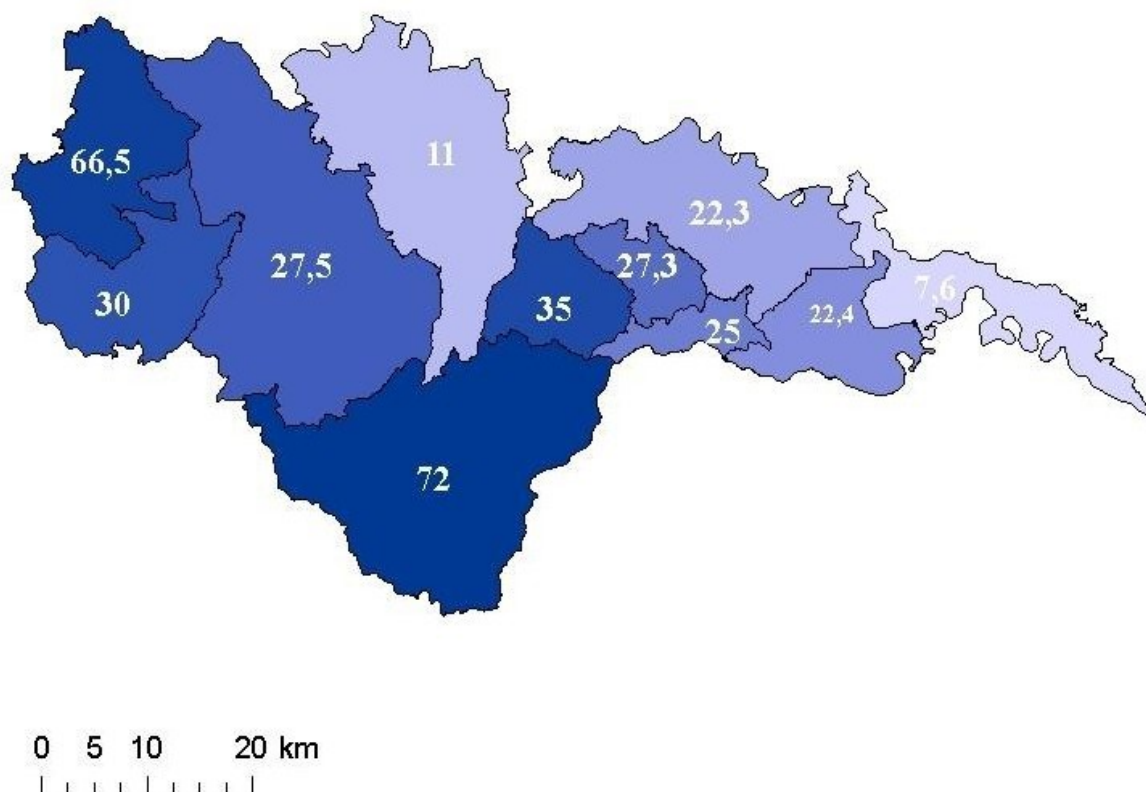
Tab. 7- Udio Srba u ukupnom stanovništvu Banovine 2011. godine

	Broj Srba	Udio (%)
Donji Kukuruzari	569	34,8
Dvor	4005	71,9
Glina	2549	27,5
Gvozd	1976	66,5
Hrvatska Dubica	468	22,4
Hrvatska Kostajnica	690	25
Jasenovac	152	7,6
Majur	323	27,3
Petrinja	2710	11
Sunja	1280	22,3
Topusko	893	30
Banovina	15615	25,7

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Podaci koji prikazuju kretanje broja Srba u Banovini odraz su povijesno-društvenih zbivanja, ali ono što je bitno primijetiti jest kako je iseljavanje toliko Srba utjecalo na sami prostor i procese i zbivanja u njemu. Nakon rata, kada je oko 55000 Srba iselilo iz Banovine, prostorna struktura se u potpunosti izmijenila te uvelike utjecala na budućnost. Lokalni centri koji su imali veliki udio Srba u ukupnom broju stanovnika (Dvor 86%, Gvozd 94%, veliki dio ruralnih naselja Gline i Petrinje) poslije rata su igubila svoj značaj i veliki broj funkcija zbog niza faktora, smanjenja broja stanovnika (radna snaga, mlado stanovništvo), razorenosti, dugog oporavka i sl. Takvi uzročno-posljedični procesi utjecali su na daljnji razvoj prostornih procesa, naselja koja su dio tih centara su postala izoliranija, propadaju gospodarske djelatnosti, tradicionalne i zastarjele metode gospodarenja, dolazi do demografskog izumiranja, mladi se iseljavaju, a staro stanovništvo ostaje. U Banovini živi oko 75 % svih Srba Sisačko-moslavačke županije.

Sl. 11. Postotak Srba u ukupnom broju stanovnika po općinama 2011. godine

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb

6.2. Struktura stanovništva prema vjeri

Kako je stanovništvo Hrvatske još uvijek poprilično religiozno, vjerska struktura u prostornim jedinicama podudarati će sa etničkom strukturom, pa je takav slučaj i u Banovini, koja je poprilično konzervativna i tradicionalna regija. Dvije najveće etničke skupine Hrvati i Srbi, odrednica su vjerske strukture u kojoj Hrvati čine većinski udio katoličkog stanovništva, a Srbi pravoslavnog. Na taj način se može pretpostaviti koji udio stanovništva čine katolici, a koji pravoslavci, što se može vidjeti u priloženoj tablici br. 8.

Tab. 8- Vjerska struktura stanovništva po općinama 2011. godine

Ime grada/općine	Ukupno	Ukupno, %	Katolici	Katolici, %	Pravoslavci	Pravoslavci, %	Muslimani	Muslimani, %	Nisu vjernici i ateisti
Glina	9.283	100,00	6.340	68,30	2.489	26,81	74	0,80	154
Hrvatska Kostajnica	2.756	100,00	1.796	65,17	701	25,44	114	4,14	73
Petrinja	24.671	100,00	19.826	80,36	2.570	10,42	607	2,46	716
Donji Kukuruzari	1.634	100,00	1.043	63,83	562	34,39	3	0,18	15
Dvor	5.570	100,00	1.374	24,67	3.932	70,59	22	0,39	115
Gvozd	2.970	100,00	930	31,31	1.929	64,95	8	0,27	61
Hrvatska Dubica	2.089	100,00	1.533	73,38	463	22,16	34	1,63	21
Jasenovac	1.997	100,00	1.767	88,48	156	7,81	17	0,85	26
Majur	1.185	100,00	809	68,27	331	27,93	4	0,34	15
Sunja	5.748	100,00	4.158	72,34	1.306	22,72	77	1,34	69
Topusko	2.985	100,00	1.792	60,03	865	28,98	175	5,86	77

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, stanovništvo prema vjeri po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb

6.3. Biološki sastav stanovništva

Važnost biološkog sastava za sadašnji i budući razvoj stanovništva i gospodarski razvoj nekog prostora očituje se u činjenici da iz njega »proizlaze ključni kontingenti stanovništva kako za biološku reprodukciju (fertilni kontingent), tako i za formiranje radne snage (radni kontingent)« (Wertheimer-Baletić, 1999: 336).

Tab. 11. Pokazatelji dobne strukture po općinama 2011. godine

	Ukupno mladog stanovništva (od 0 do 19)	Udio	Ukupno starog stanovništva (65+)	Udio	Prosječna dob
Donji Kukuruzari	375	23	343	21	42,9
Dvor	783	14	1629	29,2	49,6
Glina	1199	12,9	2323	25	45,8
Gvozd	399	13,4	942	31,7	50,9
Hrvatska Dubica	416	19,9	484	23,2	45,1

Hrvatska					
Kostajnica	539	19,6	532	19,3	43,3
Jasenovac	383	19,2	536	26,8	46
Majur	176	14,9	328	27,7	48,5
Petrinja	5289	21,4	4595	18,6	42
Sunja	981	17,1	1482	25,8	46,8
Topusko	524	17,6	699	23,4	45,5
Banovina	11064	18,2	13893	22,8	44,5

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, stanovništvo prema starosti i spolu po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb

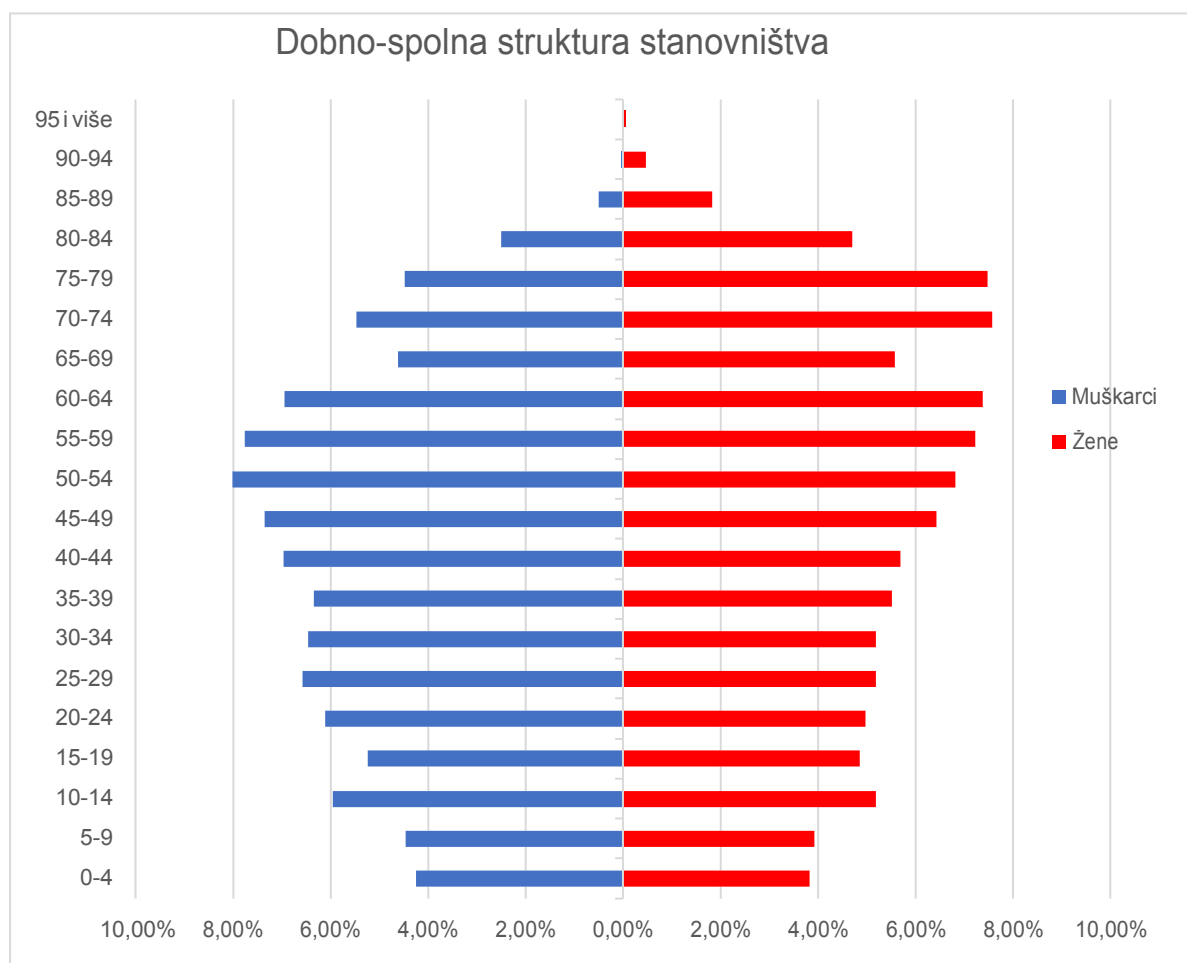
Najmanji udio mladih u svojim upravnim jedinicama imaju Grad Glina (12,9 %), općina Gvozd (13,4 %) i Dvor (14 %). Najveći udio starog stanovništva imaju općine Gvozd (31,7 %), Dvor (29,2 %) i Majur (27,7 %). Najstarije stanovništvo je u općini Gvozd (50,9 god), Dvor (49,6) i Majur (48,5).

Indeks starenja u Banovini iznosi 165 %, dok je Sisačko-moslavačka 131 %, a hrvatski prosjek je 115 %. Koeficijent starosti iznosi 30, što je opet iznad županijskog prosjeka, koji je 26,2 (ne ubrajajući Banovinu bio bi 24,2), dok je koeficijent Hrvatske 24,1.

Prikazana tablica nam daje uvid koja je prosječna dob u općinama. Prosječna dob u Hrvatskoj je 41,7, što je ispod svjetskog i europskog prosjeka, a u Banovini sve općine prikazuju iznadprosječnu dob. Najlošiji pokazatelj ima općina Gvozd, čija je prosječna dob čak 50,9 godina!

Postoji više klasifikacija stanovništva prema dobi. Ovdje se upotrebljava složena podjela temeljena na indeksu starosti (broj starih 60 i više godina na 100 mladih u dobi 0 – 19 godina). Tipovi su: a) mladost ($\leq 22,9$), b) na pragu starenja (23,0 – 34,9), c) starenje (35,0 – 44,9), d) starost (45,0 – 54,9), e) duboka starost (55,0 – 99,9) i f) izrazito duboka starost ($\geq 100,0$) (Nejašmić, 2005: 181). Prema Nejašmićevoj podjeli gotovo sve općine se nalaze u izrazito dubokoj starosti, gdje broj stare populacije nadilazi broj mlade, dok gradovi Hrvatska Kostajnica i Petrinja, te općina Donji Kukuruzari nalaze u skupini starost.

Sl. 12- Grafički prikaz dobno-spolne strukture stanovništva

Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, stanovništvo prema dobi i spolu po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Dobno-spolna struktura dobar je indikator demografske slike nekog područja, pa tako ovim grafičkim prikazom primjećuje se kako poprima konstriktivan oblik. je najviše muškaraca u dobi između 50 i 54 godine dok je najviše žena u dobi između 70 i 74 godine! Ovaj grafikon je još jedan prikaz demografske katastrofe koja zahvaća Banovinu.

Demografsko starenje nedvojbeno je nepovoljan proces koji djeluje na ukupno kretanje stanovništva, općedruštvene prilike i gospodarski razvoj. O tome H. Mendras (1986: 205–206) piše: »U društvu u kojem je postotak starih ljudi pretjerano velik, očigledno je teško uspostaviti zadovoljavajući i uravnotežen socijalni život. Štoviše, može se smatrati da starenje ima reperkusije na mentalitet, na nivo optimizma i duh poduzetništva stanovništva.« Starenje utječe na strukturu javne i osobne potrošnje. Tako na neke oblike potrošnje ima slab učinak (npr. tehnički noviteti i sl.), ali na neke druge djeluje vrlo značajno (lijekovi, zdravstvene usluge i sl.). Što se tiče demografskih posljedica, starenje djeluje uglavnom na sljedeći način: a)

usporava stopu rasta stanovništva, b) smanjuje stopu rodnosti, c) povećava opću stopu smrtnosti, d) smanjuje migraciju stanovništva, e) izaziva daljnje pogoršanje sastava prema dobi i spolu (feminizacija starijih dobnih skupina) i d) utječe na starenje radnoga kontingenta (Wertheimer-Baletić, 1999).

6.4. Ekonomski sastav stanovništva

Ekonomski sastav podrazumijeva u užem smislu znači sastav stanovništva prema aktivnosti, djelatnosti i zanimanju, a u širem smislu razumijeva još i položaj u zanimanju, sektor vlasništva, kućanstva prema izvorima prihoda, veličini posjeda itd. (Nejašmić, 2005) U ovom radu analizirati će se sastav prema aktivnosti i području djelatnosti, što nam daje dodatan uvid u gospodarsku razvijenost regije.

Tab. 12. Ekonomski sastav stanovništva po gradovima 2011. godine

Grad	Zaposleni	Nezaposleni	Ekonomski neaktivni	Primarni sektor	Sekundarni sektor	Tercijarni i kv. sektor
Glina	2.185	771 (26,1%)	5.122	473 (21,7%)	581 (26,6 %)	1131 (51,8 %)
Hrvatska Kostajnica	760	296 (28%)	1.305	16 (2,1 %)	216 (28,4 %)	528 (69,5 %)
Petrinja	7.307	2.550 (25,9%)	10.945	300 (4,1 %)	2506 (34,3 %)	4501 (61,5 %)
Općina						
Donji Kukuruzari	272	175 (39,2%)	922	45 (16,5 %)	73 (26,8 %)	154 (56,6 %)
Dvor	1.024	430 (29,6%)	3.547	94 (9,2 %)	345 (33,7 %)	585 (57,1 %)
Gvozd	499	317 (38,9%)	1.878	87 (17,6 %)	186 (37,7 %)	221 (44,7 %)
Hrvatska Dubica	432	189 (30,4%)	1.164	57 (13,2 %)	149 (34,5 %)	226 (52,3 %)
Jasenovac	453	141(23,7%)	1.128	43 (9,5 %)	146 (32,2 %)	264 (58,2 %)
Majur	286	91 (24,1%)	672	22 (7,7 %)	108 (37,8%)	156 (54,6 %)
Sunja	1.137	613 (35%)	3.287	132 (11,6 %)	385 (33,9%)	620 (54,5 %)
Topusko	808	177 (18%)	1.602	22 (2,7 %)	266 (32,9 %)	520 (64,4 %)
Banovina	15163	5750 (27,5%)	31.572	1291 (8,5%)	4961 (32,7%)	8906 (58,7 %)

IZVOR: Izvor: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu po gradovima i općinama, Državni zavod za statistiku, Zagreb

Primjetno je kako je jako velik broj ekonomski neaktivnog stanovništvo, koje u svakoj JLS čini preko 50 % stanovništva, što povećava znatno pritisak na sustav socijalnog osiguranja. Kao što je sve povezano u prostoru, tako i demografsko starenje dolazi do izražaja u obujmu odljeva iz radne dobi i starenju radne snage, a starija radna snaga teže je prilagodljiva tehnološkom napretku, ima nižu proizvodnost rada, nije dovoljno poduzetna, inovativna itd. Zastoj u gospodarskom rastu nedvojbeno se može dovesti u vezu sa starenjem populacije. Stoga zemlje s visokim stupnjem demografskog starenja nužno traže rješenja za obnovu biodinamične snage, a ublažavanje teškoća nalaze uglavnom u imigraciji radne snage iz slabije razvijenih zemalja (Nejašmić, 2005). Pomoću podataka na prikazanoj tablici može se zaključiti kako je Banovina 2011. imala 27,5 % nezaposlenih, što nam ukazuje na vrlo visok udio nezaposlenog stanovništva (prosjeak Republike Hrvatske 18 %). Od 31.572 ekonomski neaktivnih ljudi u Banovini 17.838 ih je umirovljenika, što iznosi 56,5 % ili 29,3 % od ukupnog broja stanovnika, dok je 24,8 % državni prosjek. Najgore pokazatelje imaju općine Donji Kukuruzari (39,2 %), Gvozd (38,9 %) i Sunja (35 %), no sve upravne jedinice imaju izrazito loše pokazatelje. Najpovoljnije pokazatelje ima Topusko sa 18 % nezaposlenih. U svim JLS županijama dominira tercijarni sektor, dok je primarni najmanje zastupljen.

Banovinu čine uglavnom izrazito ruralna naselja kojima je poljoprivreda od egzistencijalne važnosti te se većina stanovništva bavi poljoprivredom, no podaci o udjelu primarnog sektora u ukupnom gospodarstvu ne. To se može objasniti činjenicom da stanovništvo uglavnom proizvodi za obiteljske potrebe te nije prijavljeno kao gospodarstvo. Potrebno je poticanje prvenstveno od strane lokalnih i regionalnih vlasti na dodatno obrazovanje o poljoprivredi i ekološkoj proizvodnji te pomoć pri realiziranju i distribuciji proizvoda na tržištu.

6.5. Obrazovni sastav stanovništva

Zašto je obrazovni sastav stanovništva bitan za demografiju govori činjenica da današnje potrebe društva i gospodarstva za značajniji razvoj zahtijevaju psihičke i kognitivne sposobnosti, znanja i vještine. Modernizacija društva i prijelaz iz agrarnog u uslužno društvo, povećali su se zahtjevi za višom razinom obrazovanja. Danas, razina obrazovanosti stanovništva neke države ili regije često zna biti u direktnoj korelaciji sa razinom BDP-a i drugih pokazatelja razvijenosti. Osnovne metode prikaza razine obrazovanosti neke prostorne jedinice jesu pismenost i školska sprema.

Tab. 13. Obrazovni sastav stanovništva Banovine godine

Grad	Bez škole	Od 1-3 razreda osnovne škole	Od 4-7 razreda osnovne škole	Osnovna škola	Srednja škola	Viša škola	Fakultet
Glina	339	304	1.341	2.247	3.316	297	230
Hrvatska Kostajnica	79	26	222	531	1.280	111	112
Petrinja	685	318	1.290	5.070	11.131	1.121	1.183
Općina							
Donji Kukuruzari	89	33	264	420	507	34	22
Dvor	380	143	815	964	2.329	222	147
Gvozd	273	83	455	745	1.004	89	45
Hrvatska Dubica	67	38	269	437	857	75	42
Jasenovac	67	50	388	448	695	38	36
Majur	39	24	195	295	445	24	27
Sunja	300	171	541	1.760	2.045	117	104
Topusko	114	105	355	556	1.220	127	104
Ukupno	2.432	1.295	6.135	13.473	24.829	2.255	2.052

Izvor: Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine- Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu

Razina obrazovanosti Banovine je ispod prosjeka Republike Hrvatske. 4,6 % stanovništva Banovine nema završen niti jedan razred osnovne škole, dok je prosjek države 1,7

% . Udjel visokoobrazovanih je također ispod prosjeka, Banovina ima 8,2 % visokoobrazovanih, dok je prosjek države dvostruko veći, 16,4 %. Najveći stupanj visokoobrazovanih ima Petrinja (11,1 %), a najmanji općina Donji Kukuruzari, 4,1 %. Postoji jedna visokoobrazovna ustanova u regiji, a to je Odsjek Učiteljskog fakulteta, Sveučilišta u Zagrebu, koji se nalazi u Petrinji. Sve općine imaju osnovnu školu, svi gradovi imaju srednju školu te Topusko. U suvremenom svijetu obrazovanje je vrlo bitno te može uveliko utjecati na kvalitetu života. Osnovno obrazovanje, odnosno školska obrazovanost vrlo je bitna i na neki način prikazuje razinu razvijenosti društva te je isto tako jedan od elemenata jednog od osnovnih načina prikazivanja razvijenosti država (HDI) te takvom činjenicom dolazi u direktnu korelaciju sa ukupnom razvijenosti društva. Također, danas je jedan od osnovnih obrazovnih alata služenje računalima. Banovinu čini vrlo visok udio starog stanovništva, ruralnog stanovništva sa niskom razinom obrazovanja što čini lošu podlogu za napredak u razvoju informatičke pismenosti. Oko 65% stanovništva Banovine ne vlada obradom teksta na računalu, a čak oko 60 % se ne zna služiti internetom, dok je udio ljudi koji se zna služiti internetom u županiji 50,6 %, a u Hrvatskoj 57 %. Prikaz podataka o informatičkoj pismenosti također je jedan pokazatelj koji govori koliko je Banovina društveno i tehnološki zaostala.

7. Revitalizacijska pretpostavka i potencijali

Prilikom demogeografske obrade nekog prostora potrebno je detaljno analizirati ključne demogeografske pokazatelje, ukoliko su oni negativni i postoje indicije da će se depopulacija nastaviti, uočiti zašto su oni takvi te na kraju predstaviti rješenje ili potencijalne reforme potrebne za demografsku obnovu.

Staro stanovništvo, loša infrastruktura, nerazvijenost gospodarstva, konzervativno društvo, društveno-politička nestabilnost i ostali slični procesi su akt začaranog kruga kojega takvi čimbenici kroje i međusobno zavise jedni o drugome. Potrebna je temeljita i korjenita promjena sa konkretnim i transparentnim reformama.

Neosporivo je kako će se ovakve kretanje stanovništva nastaviti u bližoj budućnosti. Potrebno je poticanje povratka iseljenika, poglavito mladih, po mogućnosti i stranih državljana. Koliko se stvari mogu promijeniti teško je reći, no nužna je promjena. Daljnje negativne kretanje činiti će značajne promjene u prostoru i krajoliku. Može se govoriti o depopulacijskom krajoliku, kojeg karakteriziraju napuštene i razrušene kuće, zemljišta, loša i zastarjela infrastruktura,

širenje divlje vegetacije i bujnog raslinja. Nužan je administrativno teritorijalni preustroj, koji bi rasteretio donekle teritorijalni sustav. Petrinja kao regionalno središte ispunjava nužne uvjete, no položaj predstavlja problem. Petrinja se nalazi na samom rubu regije i prometno nije najbolje povezan sa svim dijelovima regije, iz nekih naselja Dvora ili Topuskog vremenska udaljenost iznosi više od sat vremena automobilom.

Perifernost regije se može okarakterizirati kao položaj regije u odnosu na gravitacijsko kretanje u prostoru Republike Hrvatske. Položaj regije se najbolje može ogledati pomoću infrastrukturne mreže, odnosno osnovnih društveno-gospodarskih procesa i veza u prostoru, poput prometne povezanosti, udaljenosti većih centralnih naselja, količina industrijsko-poslovnih centara te zastupljenost osnovnih institucionalnih i društvenih centara i objekata poput državnih institucija, obrazovnih ustanova, bolnica, ljekarni i slično.

Prostorna reorganizacija zahtjeva da se provodi putem određenih parametara, tako su jedni od njih, broj stanovnika JLS, površina JLS, prometna i infrastrukturna povezanost. Uzimajući sve parametre u obzir logičan postupak je pripajanje općina Donji Kukuruzari i Majur općini Hrvatska Kostajnica, čiji istoimeni općinski centar posjeduje status grada. Općine Majur i Donji Kukuruzari čija istoimena naselja su gotovo srasla sa Hrvatskom Kostajnicom, pripojile bi se Hrvatskoj Kostajnici te bi se nova općina isto tako nazvala. Vrlo vjerojatno bi bila potrebna još neka reorganizacija središnjeg dijela regije, odnosno jugozapadnog. Razlog tome je zato što taj dio regije ima najlošije demografske pokazatelje koji predstavljaju jasnu sliku problema, no to je potrebno vrlo detaljno obraditi za konkretne zaključke. Potreban je razvoj jačih lokalnih centara poput Hrvatske Kostajnice i/ili Topuskog da bi se smanjio utjecaj Petrinje kao manjeg regionalnog centra koji ima najbolje demografske pokazatelje u regiji. Od strane lokalne, županijske, a najviše državne vlasti nužne su reforme. U tako ugroženim prostornim jedinicama promjena je i više nego potrebna. Prodaja zemljišta po niskim cijenama i slični pothvati koji se tiču nekretnina (vrlo privlačno mladim obiteljima), osiguranje radnih mjesta, besplatno školovanje za djelatnosti velikog potencijala na tom prostoru, iskorištavanje punog potencijala europskih fondova, manji porezi, sufinanciranje vrtića, osiguravanje punih primanja tijekom porodiljnog dopusta, veće stipendije, poticaj na obrazovanje, mogućnost obrazovanja odraslih i poticanja deficitarnih zanimanja, poticanje razvoja poljoprivrede i ekoloških načina uzgoja, eko-turizma, šumarstva. Isto je tako potrebna promocija regije kao povijesno i kulturno vrlo bogato raznim zanimljivostima i kuturnim baštinama, obnova i održavanje kulturne baštine. Teško je odrediti koje naselje odnosno općina bi bilo nositelj društveno-geografskog i gospodarskog razvoja. Analizom demografskih pokazatelja općine

variraju te su uglavnom sve općine u izumiranju. Najbolje pokazatelje ima Petrinja, no to je kao gospodarskom, obrazovnom, političkom i kulturnom središtu regije, te činjenicom da je vrlo blizu regionalnom centru Sisku i Zagrebu zapravo očekivano, i nužno je stvoriti lokalne centre koji će omogućiti daljnji razvoj regije. Vrlo loše pokazatelje imaju općine Dvor i Gvozd, te grad Glina, osobito zbog udaljenijih i teško dostupnih ruralnih naselja. Nešto bolje pokazatelje ima Topusko, kojima možemo pripisati turističkoj razvijenosti općine, Hrvatska Kostajnica u odnosu na ostale općine ima solidne pokazatelje te zbog svog položaja, funkcija i značenja predstavlja potencijalno naselja za razvoj u pozitivnom smjeru.

8. Zaključak

U Sisačko-moslavačkoj regiji osjetan je diferencirani unutarregionalni disparitet, gdje različite razvojne oblike u Sisačko-moslavačkoj županiji imaju Sisačka posavina i Moslavina u odnosu na Banovinu. To stavlja Banovinu u težak položaj, zato što je ona infrastrukturno i teritorijalno vrlo nestabilna regija. Teško je govoriti o kohezivnosti same regije kada ona nema isključivo regionalno središte. Općine poput Gvozda i Topuskog često gravitiraju Karlovcu, Jasenovac Novskoj i Kutini, a Sunja Sisku (nekoć i dio općine Sisak), a položaj Petrinje kao potencijalnog sjedišta je na samom rubu regije, što predstavlja problem zbog povezanosti i izmiješanog cirkuliranja stanovništva. Iako poprilično blizu Zagreba (veći dio regije na cestovnoj udaljenosti manjoj od 100 km) Banovina je infrastrukturno loše povezana sa Zagrebom (loše ceste, slaba povezanost javnim prijevozom).

Ova regija ima jedan vrlo zanimljiv, ali i kompleksan, iznimno strateški bitan geopolitički položaj. Opisuju ga raznoliki prostorni procesi, veze i zbivanja koja se na kraju očituju u njegovom prostornom mozaiku. Takav položaj Banovine odredio je surovu sudbinu koja je donijela mnogo ratova, nemira i straha. Po svemu sudeći, Banovina dijeli karakteristike regija u Hrvatskoj koje su poznate po demografskoj opustošenosti, kao npr. Žumberačko gorje, Lika, Dalmatinska zagora i Gorski kotar. Zbog strateške, političke i vojne važnosti (pograničnost) Banovina će uvijek biti bitan dio hrvatskog teritorija te zbog je to također jedan razlog zašto je potrebna i demografska obnova tog prostora. Najbolja obrana od potencijalnih napada su ljudi, stanovništvo, a ukoliko se nastave ovakvi demogeografski trendovi Banovina postaje vrlo krhka regija.

Društveno-politička zbivanja ogledalo su demografske slike nekog prostora. Prema Friganoviću (1978), u dobroj strukturi svake sredine ogleda se demografska i društvena-gospodarska prošlost, a nazire budućnost. Demografsko kretanje i trendovi u Banovini pokazuju nam kako će se takve kretnje i dalje nastaviti u budućnosti. Svakako će se nastaviti visoka razina mortaliteta (oko 25 promila) zato što je vrlo visoki udio starog stanovništva, a niska razina nataliteta (aktualna kretanja oko 7 promila) zbog malog udjela mladog stanovništva te nastavka trenda odlaska mladih ljudi. Ukoliko se nastavi dosadašnji trend imigracije i negativne prirodne promjene može se očekivati kako će do 2021. broj stanovnika pasti na oko 43.000 stanovnika, a 2031. na manje od 30.000 stanovnika, što bi regiju svelo na gustoću stanovnika od svega 11,3 stanovnika na kilometar kvadratni površine. Ukoliko bi se desio taj scenarij, Banovina bi u stogodišnjem razdoblju izgubila više od 140.000 stanovnika, a u od 90-tih godina prošlog stoljeća izgubila bi oko 90.000 stanovnika. Ukoliko bi se pokrenula pronatalitetna politika te pretpostavke ostaju valjane jer je potrebno značajno razdoblje za očigledne promjene u demografskim procesima. Naime, valja imati na umu da su demografske promjene i procesi po svojim posljedicama dugoročni (Wertheimer-Baletić, 1999). N. Keyfitz (1977), jedan od vodećih svjetskih stručnjaka za projekciju stanovništva, ističe da je objekt projekcije prije u razumijevanju prošlosti nego u predviđanju budućnosti. Analizom svih relevantnih podataka uočljivo je kako samo sjeveroistočni dio regije ima donekle temelje za demografsku održivost ili slabu demografsku revitalizaciju u doglednoj budućnosti, ali isključivo sa drastičnim političkim i gospodarskim reformama (Izuzetak Topusko koji ima nešto bolje pokazatelje od susjednih teritorijalnih jedinica).

POPIS LITERATURE

Braičić, Z., Njegač, D., Stiperski Z., 2009: Utjecaj gospodarske tranzicije i rata na promjene u prostornoj slici zaposlenosti Sisačke regije, Hrvatski geografski glasnik, 71/1 103-123

Čavrak, V., 2002: Povijesna retrospektiva gospodarskog razvitka Sisačko-moslavačke županije-pouke za sadašnjost i budućnost, Razvojna strategija i marketing grada i županije, Sisak

Čipin, I., Međimurec P., 2017: Fertilitet i obiteljska politika u Hrvatskoj, Političke analize, 8 31 3-9

Friganović, M., 1978: Demogeografija: stanovništvo svijeta, Školska knjiga, Zagreb

Goodman, N., 1983: Fact, Fiction and Forecast, Harvard University Press, Cambridge, MA

Klaić, V., 1880: Zemljopis zemalja u kojih obitavaju Hrvati, Društvo Sv. Jeronima, Zagreb

Kruhek, M., 1995: Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća, Zagreb, Institut za suvremenu povijest

Lončar J., Braičić Z., 2011: UNUTARREGIONALNI DISPARITETI U SISAČKO-MOSLAVAČKOJ ŽUPANIJI, Geoadria 16/1 93-118

Lukić, A., 2012: Mozaik izvan grada – tipologija ruralnih i urbaniziranih naselja Hrvatske, Meridijani, Samobor

Malić A., 1974: Sisačka Posavina i Banija, Geografija SR Hrvatske, knj. 2, ŠK Zagreb, s. 155-178

Matas M., 2001: Banovina: demografski razvoj i problemi nerazvijenog dijela Hrvatske, Hrvatski geografski glasnik 66/2 47-68

Mišetić, R., 2002: Utjecaj prisilnih migracija, Migracijske i etničke teme 18, 4: 307–317 308

Mišetić, R., 2001: Suvremena demogeografska obilježja Sisačko-moslavačke Županije, (diplomski rad). Zagreb: PMF.

Nejašmić I., 1995: Općina Sunja – osnovne demografske značajke. Geografski horizont, 1

Nejašmić I., 1992: Promjena etničke strukture Petrinje. Migracijske teme, 7

Nejašmić, I., 2005: Demogeografija: Stanovništvo u prostornim odnosima i procesima, Školska knjiga, Zagreb

Nejašmić, I., Toskić A., Mišetić R., 2009: Demografski resursi republike hrvatske: sintetični pokazatelji za županije, gradove i općine, Hrvatsko Geografsko Društvo, Zagreb

Orešić D. i Klemenčić M., 1991: Promjene etničkog sastava stanovništva općina Dvor, Glina, Kostajnica, Vojnić i Vrginmost. Političko-geografska i demografska pitanja Hrvatske, Savez geografskih društava Hrvatske, Posebna izdanja, sv. 8, Zagreb.

Pavličević D., 1996: Od Banovine do Banije i natrag. Hrvatsko slovo, 38

Pokos, N., Šterc, S., 1993: Demografske uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja, 2 2-3 305-333

Rogić, V., 1983: Nacrt uvjetno homogene regionalizacije SR Hrvatske, Hrvatski geografski glasnik, 45/1, 75-89

Šterc, S., Mišetić, R., 1999: Ciljevi i strategija demografskog razvitka Županije Sisačko-moslavačke (studija demografskog razvitka). Zagreb.

Šterc, S., 2015: Geografski i demogeografski identitet, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb.

Šterc, S., Orešić, D., Cvitanović, M., 2015: Geografija i logika, Knjiga sažetaka; 6. hrvatski kongres s međunarodnim sudjelovanjem, Hrvatsko geografsko društvo, Zagreb, 66

Teodorović, I., 2000: Industrijska politika u nemirnim uvjetima, Ekonomski pregled, 51/1-2 37-54

Wertheimer-Baletić, A., 1999: Stanovništvo i razvoj, MATE, Zagreb

Zupanc, I., 2018: Demogeografski razvoj hrvatskog pograničja 2001.-2011., Migracijske i etničke teme, kolovoz 2018, broj 2, 113-142.

Živić, D., 2000: Prisilne migracije stanovništva kao posljedica rata protiv Hrvatske, Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije, 128/1 39-50

Popis izvora podataka

Državni zavod za statistiku: Naselja i stanovništvo RH 1857-2011: <http://www.dzs.hr> (6.7.2019)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima: <http://www.dzs.hr> (2.7. 2019)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Godine: Stanovništvo prema mjestu rođenja i spolu: <http://www.dzs.hr> (23.7.2019)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. Godine, Stanovništvo prema starosti, spolu i tipu naselja: <http://www.dzs.hr> (19.7.2019)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Stanovništvo staro 15 i više godina prema trenutačnoj aktivnosti, starosti i spolu: <http://www.dzs.hr> (19.08.20189)

Državni zavod za statistiku, Prirodno kretanje stanovništva Republike Hrvatske, podatci za 2001., 2011. i 2017. godinu: <http://www.dzs.hr> (05.08.2019.)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine, Zaposleni prema područjima djelatnosti, popis 2011: <http://www.dzs.hr> (19.08.2019)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine- Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi, starosti i spolu: <http://www.dzs.hr> (20.08.2019)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine - Stanovništvo prema narodnosti po gradovima i općinama: <http://www.dzs.hr> (15.08.2019.)

Državni zavod za statistiku: Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine – Stanovništvo prema vjeri po gradovima i općinama: <http://www.dzs.hr> (18.08.2019.)

Državni zavod za statistiku: Procjene stanovništva republike Hrvatske u 2016: <http://www.dzs.hr> (10.08.2019.)

Karta hrvatskih željeznica,

http://www.hzinfra.hr/wp-content/uploads/2016/04/HZ_railmap_only-lines1-radno.pdf

Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora, Institut za turizam, 2014.

http://www.hzpr.hr/UserDocsImages/propisi/REGIONALNI_RAZVOJ_I_SUSTAV_NASELJA_10-09-2014.pdf

DIVA-GIS, podaci i slojevi za izradu karata

<https://www.diva-gis.org/gdata>